

PRVA DALMATINSKA BRIGADA NA VISU

PREBACIVANJE 1. DALMATINSKE BRIGADE NA OSTRVO VIS

Poslije zauzimanja Korčule neprijatelj je ostvario povoljne uslove za iskrcavanje na ostala ostrva srednjeg Jadrana. Pred štabom 8. korpusa, štabom 26. divizije i štabom Mornarice NOVJ postavljalo se pitanje da li snage 26. divizije i Mornarice mogu braniti sva ostrva srednje Dalmacije i da li su dorasle da se suprotstave jakom i dobro opremljenom neprijatelju. Ovo pitanje se oštريje postavljalo po zauzeću Korčule i ispoljenom malom borbenom iskustvu jedinica na Korčuli i slaboj obučenosti boračkog i starješinskog sastava, pogotovu kad je u pitanju odbrana ostrva. Nije bilo izvjesno da li će zapadni saveznici učestvovati u odbrani ostrva mornaricom i avijacijom, kao ni snabdjevanje jedinica na ostrvima hranom i ratnom opremom.

Pod utiskom događaja na Korčuli i ozbiljnog neuspjeha naših snaga u njenoj odbrani, naše komande svih stepena do Glavnog štaba NOV Hrvatske našle su se u dilemi šta dalje raditi i koje najcelishodnije mjere preduzeti.

Braniti sva srednjodalmatinska ostrva (Hvar, Brač, Šoltu i Vis), s obzirom na veliki površinski prostor, dugačku obalu sa dosta povoljnih rejona za iskrcavanje pomorskih desantnih jedinica, zahtjevalo je velike pješadijske snage, avio-podršku, solidnu podršku pomorskih snaga, složeno i teško snabdjevanje ishranom i vodom, municijom, sanitetskim materijalom itd. Prema tome, došlo se do zaključka da ne postoje realni uslovi za odbranu svih ostrva. Sa druge strane, bilo je vrlo teško odlučiti se za napuštanje ostrva.

Držanje bar nekih ostrva u rukama NOVJ i kontrolom nad njima stvarale su se velike mogućnosti neposredne povezanosti sa savezničkim snagama u Italiji, što je za jačanje i razvoj NOB bilo od velikog vojnog i političkog značaja. Napuštanje ostrva posebno bi se negativno odrazило na dalji razvoj Mornarice NOVJ, na njeno baziranje i na stalno prisustvo na ovom dijelu Jadrana.

U sagledavanju svih pogodnosti i nepogodnosti došlo se do zaključka da se želje i nastojanja moraju svesti u realne okvire mogućnosti i prihvatići najcelishodnija rješenja. Braniti sva ostrva. Značilo je razvući snage na široki pi-ostor, oslabiti svoju udarnu i odbrambenu moć, ne biti nigdje jak, a biti svugdje slab i na taj način omogućiti neprijatelju da tuče jedinice po dijelovima i da se doživi sledeća Korčula. Zbog toga je zaključeno

da treba braniti jedno ostrvo, koje solidno organizovati u odbrambenom smislu, čvrsto ga i uporno štititi i sa njega vršiti kontrolu i uticaj na ostala srednjodalmatinska ostrva.

Stab 8. korpusa je dobro shvatio važnost Visa i potrebu njegove odbrane, ali se nije odmah složio da se za odbranu Visa angažuju tako velike snage, već da se za taj zadatak angažuje privremeno jedna brigada, a da ostale snage mogu dati daleko veći učinak na kopnu.⁹²⁾

Polazeći od sveukupnih procjena, došlo se do zaključka da bi ostrvo Vis najbolje odgovaralo za izvršenje zamišljenih zadataka. Vis je najisturenija tačka srednjeg Jadrana, po svom geografskom položaju predstavlja veoma važnu operativno-strategijsku tačku na ovom dijelu Jadrana a po svojoj istoriji on je to bio i u ranijim vremenima.

Vis je blizu italijanske obale, što je pogodovalo i omogućavalo stalnu vezu sa saveznicima. Bio je vrlo pogodan za baziranje glavnog dijela Mornarice NOVJ i njeno djelstvo na moru, za snabdjevanje jedinica na ostrvima kao i održavanje veze sa jedinicama na obali i njihovo snabdjevanje. Vis je bio posebno podesan za odbranu i za ofanzivna djelstva na druga ostrva i obalu.

Stab 26. divizije, Komanda Mornarice i Oblasni komitet KPH za Dalmaciju predložili su Štabu 8. korpusa i Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da Vis brani 26. divizija ojačana 1. dalmatinskom brigadom uz punu podršku Mornarice NOVJ.

Glavni štab Hrvatske i štab 8. korpusa pravilno su shvatili važnost Visa i potrebu njegove odbrane, ali se nisu odmah složili da se za odbranu Visa angažuju tako velike snage već da se za taj zadatak angažuje privremeno jedna brigada, a da ostale snage mogu dati daleko veći učinak na kopnu.

Pri donošenju odluke za odbranu Visa stalno se nametao neuspjeh na Korčuli i bojazan od uništenja odbrambenih snaga, jer bi poslije izvršenog neprijateljskog desantnog napada njihovo povlačenje bilo skoro nemoguće. Očekivalo se da će poslije zauzimanja Korčule neprijatelj najverovatnije preduzeti napadne operacije na ostala ostrva, posebno na Vis, zbog čega je trebalo brzo raditi i donositi odluke.

I pored toga što nije došlo do pune saglasnosti pomenutih štabova sa predlogom 26. divizije, Mornarice i Oblasnog komiteta za Dalmaciju o jačini snaga koje treba da brane Vis, Oblasni komitet KPH za Dalmaciju, štab 26. divizije i štab Mornarice odlučili su da što prije preduzmu mjere prebacivanja jedinica na Vis i da organizuju njegovu odbranu.

Dvadeset devetog decembra 1943. godine donesena je zajednička odluka organa i komandi da snage 26. divizije, štab Mornarice NOVJ i njegovi dijelovi počnu sa postepenim prebacivanjem jedinica na Vis. Po prebacivanju operativnih jedinica štali Mornarice će dijelom svojih snaga evakuisati stanovništvo sa ugroženih područja kao i bolesne i ranjene borce u baze NOVJ u Italiju.

Ostrvo Vis je jedno od manjih ostrva. njegova dužina iznosi oko 17 km a širina oko 7 km, što u svemu iznosi oko 120–130 km³. Jedan dio njegove obale pada okomito na more i čini je vrlo nepodesnom za iskrcavanje, dok istočni pruža dosta podesne mogućnosti za iskrcavanje pomor-

") Zbornik VIII. knj. 1. str. 528, 342 i 543.

skog desanta. Luka Vis i Komiža kao i nekoliko uvala i ribarskih pristaništa veoma su podesni za baziranje Mornarice NOVJ i savezničke mornarice, jer mogu primiti veće brodove i iskrcavanje većih količina težeg materijala.

Po svim svojim geografskim osobinama Vis je vrlo podesan za odbranu, on može da primi snage do jedne divizije koje bi bile i garancija za njegovu uspješnu odbranu.*³)

ORGANIZACIJA ODBRANE OSTRVA VISA

Partijsko-političko rukovodstvo za Dalmaciju, štab 26. divizije i štab Mornarice NOVJ stali su jedinstveno na stanovište da Vis treba braniti. Iako još nisu usklađena gledišta viših organa, situacija i preostalo vrijeme za organizaciju odbrane nalagali su hitan rad. Zbog toga je štab 26. divizije 30. decembra donio odluku da se 1. dalmatinska brigada u toku noći između 30. i 31. decembra 1943. godine i između 31. decembra i 1. januara 1944. godine, brodovima Mornarice po redoslijedu prva prebací na Vis. Brigada je u dotadašnjem rasporedu na ostrvu Hvaru bila prikupljena na uskom prostoru, borbeno provjerena i moralno-politički sređena, a 11. i 12. brigada 26. divizije bile su još mlade, novoformirane i sa manjim borbenim iskustvom, dok je starješinski i borački sastav tih jedinica bio odan i moralno i borbeno raspoložen.

Na osnovu te odluke, 30/31. decembra 1943. godine, glavnina 1. dalmatinske brigade je brodovima prebačena sa Hvara na Vis. Tada su štab brigade sačinjavali: komandant Bogdan Stupar, politički komesar Ante Kronja Cenčo, načelnik štaba brigade Ljubo Truta i zamjenik političkog komesara Mirko Novović.

Postepeno se pristupilo prebacivanju i ostalih snaga 26. divizije, 11. i 12. brigade. Na ostrvima Hvar, Brač, Šolta, Mljet i Korčula su ostali manji partizanski odredi sa zadatkom da stalno djeluju i uznamiravaju neprijatelja i održavaju vezu sa štabom 26. divizije.

Na Visu se tada nalazio jedan bataljon 11. dalmatinske brigade, Orjenski partizanski odred i manji dio jedinica 13. dalmatinske brigade koji su se povukli sa Korčule, a potom su pristizali i ostali njeni dijelovi.

O odluci i njenoj realizaciji obavješten je Vrhovni štab NOV i POJ sa molbom da dà saglasnost. U tom smislu štab 26. divizije i štab Mornarice NOVJ uz saglasnost Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju uputili su depešu Vrhovnom štabu:

»Ostrvo Hvar napušteno, molimo vas javite vašu definitivnu odluku o ostrvu Visu. Naše uvjerenje je da su moguća dva rješenja i to: organizovati i uporno braniti ostrvo Vis, ili čim prije ga napustiti. Za uspješnu odbranu potrebne su jake snage, najmanje 3000–4000 boraca, tj. tri naše brigade. Mi ćemo izvršiti sve pripreme za eventualnu evakuaciju. Pošto nam neprijatelj može da uništi većinu brodova prilikom eventualnog napada, može nam se nametnuti borba na život i smrt. a za to treba imati dovoljno jake snage.

**) Fabijan Trgo, Strategijsko-političko značenje otoka Visa u NOR-u (Mornarički glasnik IV/64.. str. 480).

Mislimo da ostavljanje manjih snaga ispod nužno potrebnog broja značilo bi najveću opasnost. U tom slučaju najbolje je ostrvo blagovremeno napustiti. Mi ostrvo Vis svakog dana sve bolje utvrđujemo, moral boraca je dobar, predlažemo da nam naredite da sa tri brigade ostrvo Vis odbranimo«.⁹⁴⁾

Prijedlog Operativnog štaba za odbranu Visa, Vrhovni štab NOV i POJ je odobrio 20. januara 1944. godine, uputivši depešu slijedeće sadržine:

»Odobravamo tri brigade za odbranu Visa. Utvrđite ostrvo, postavite prepreke i mine. Tražite od saveznika pomoć u artiljeriji, tenkovima i protivtenkovskim sredstvima. Uspostavite vezu sa saveznicima da Vis u najodsudnjim momentima odbrane, pomognu avijacijom i mornaricom a u slučaju nužde evakuisati ga«. Ovo naređenje Vrhovnog štaba je bilo konačna odluka da se Vis brani i odbrani.

U vezi sa odbranom Visa drug Tito je rekao slijedeće: »Riješili smo da se ostrvo Vis brani pošto-poto, jer nam je potrebno pred kraj našeg oslobođilačkog rata, kao mjesto na kome bismo mogli da imamo jednu mirniju i stabilniju bazu za mirniji rad.«⁹⁵⁾

Prebacivanjem snaga 26. divizije i 1. dalmatinske brigade na ostrvu su se našle četiri brigade. Pošto je Vrhovni štab odobrio da Vis brani 26. divizija sa tri brigade, nametnulo se pitanje da li na kopno uputiti 1. dalmatinsku brigadu u sastav njene matične jedinice 9. divizije ili neku drugu brigadu. Stab 26. divizije odlučio je da sredi, po mogućnosti popuni i uputi na kopno 13. dalmatinsku brigadu, a 1. dalmatinsku da zadrži u svom sastavu kao okosnicu odbrane Visa.

Po prebacivanju svih dijelova, stab 26. divizije i Komanda Mornarice užurbanu su pristupili razradi plana odbrane Visa. Oni su odmah odredili raspored jedinica i dali im zadatke posjedanja odbrambenih položaja i organizacije odbrane, ne čekajući detaljno razrađeni plan odbrane. Odmah po izradi plana odbrane, stab 26. divizije je izdao zapovijest za odbranu Visa sa svim detaljima i postupcima. U toj zapovijesti bilo je posebno nalaženo i podvučeno »Ostrvo Vis uporno braniti«.

U sklopu užurbanog rada na organizaciji odbrane, pored svih važnih pitanja stalnog rada na podizanju i uvježbavanju vojno-stručnog znanja i osposobljavanja boraca i starješina, posebna pažnja je posvjećivana razvijanju i jačanju moralno-političke svijesti, borbenom moralu i upornosti odbrane Visa.

U svim jedinicama, među borcima i starješinama zavladalo je veliko raspoloženje da se Vis brani do poslednjeg borca. Nije se uopšte pominjalo niti razmišljalo o nekom eventualnom povlačenju. Od onog momenta kada je drug Tito naredio da se Vis brani, svaki borac i starješina bio je spreman da brani ostrvo Vis ili kako su ga borci nazivali »Jugoslavija u malom«, do posljednjeg daha, i svaki je u sebi razvio osjećanje da se Vis mora braniti i odbraniti.

Po iskrcavanju u luci Vis, jedinice 1. brigade, izvršile su smjenu 1. prekomorske brigade i preuzele položaje na čitavom ostrvu. Na položajima su preuzeli i nekoliko protivoklopnih topova. Za poslugu na oruđima

⁹⁴⁾ Zbornik II. knj. 11. str. 363 i Arhiv VII, k. 20T2, reg. br. 13-2.

⁹⁵⁾ Fabijan Trgo »Strategijski značaj ostrva Visa u NOR-u«, Mornarički glasnik IV/74., str. 457–465.

brigada je dala 100 boraca. Drugog januara 12. dalmatinska brigada i Orijenski partizanski odred preuzeли su položaje na zapadnoj polovini ostrva. Dijelovi 1. brigade, povućeni su na istočnu polovinu ostrva.

U početnom rasporedu 1. dalmatinska brigada zaposjela je najosjetljiviji i najpristupačniji dio ostrva Visa i pristupila organizaciji odbrane na njemu, pa je od njenog rada na utvrđivanju i uspješne odbrane umnogome zavisila cjelokupna odbrana ostrva. Raspored bataljona bio je slijedeći: 4. bataljon – komandant Vaso Đapić, politički komesar Vladimir Marković Indo, zamjenik političkog komesara Mujo Ibrahimpasić – posjeo je položaje za odbranu zaključno grad Vis – kota 174 – kota 177 – Banderica – rt Stračina i štab bataljona u gradu; 1. bataljon – komandant Ivan Guvo, politički komesar Vaso Miljatović, zamjenik političkog komesara Josip Ivić – posjeo je položaje za odbranu od rta Stračina – rt Stančića – Mala i Velika glava – kota 133 – Zaglav; 2. bataljon – komandant Marko Lagator, politički komesar Vicko Grgin, zamjenik komandanta Ivan Čok, zamjenik političkog komesara Ivan Romač – posjeli su položaje od Zaglava do kote 140 i štab bataljona u Marine Zemlje; 1. bataljon 3. dalmatinske brigade 9. divizije – komandant Ilija Antunović, zamjenik političkog komesara Nikica Zenić, zamjenik komandanta Mišo Martinac – nalazio se u brigadnoj rezervi u rejonu sela Podstražje i štab bataljona u gradu Visu (Kut). Štab brigade, brigadna intendantura i previjalište u gradu Visu. Zadatak brigade je bio da sprijeći iskrcavanje snaga neprijatelja na ostrvo Vis.

Devetog januara dva neprijateljska borbena čamca izvršili su prepad na višku luku, međutim vatrom sa partizanskih položaja iz protivoklopnih oruđa bili su primorani da se udalje. U vremenu od 6. do 12. januara štab brigade je održao dvije konferencije sa štabovima bataljona i komandama četa. Na konferencijama se raspravljalo o važnosti odbrane ostrva Vis, o stanju u bataljonima i o organizaciji odbrane i utvrđivanju položaja, kao i o zaprečavanju. Utvrđivanje položaja još nije bilo planski niti stručno izvođeno. Trinaestog januara štab brigade se premjestio iz grada Visa u selo Podselje, a brigadno previjalište u Marine Zemlje. Intendantura brigade i dalje je ostala u gradu.

Devetnaestog januara 1. bataljon 3. brigade 9. divizije je smješten 2. bataljona, koji je povučen u brigadnu rezervu, u rejon sela Podstražje. Tog dana štab divizije je saopštio štabu 1. dalmatinske brigade naredbu štaba 8. korpusa da 1. dalmatinska brigada ulazi u sastav 26. divizije. Istovremeno 1. bataljon 3. dalmatinske brigade (Biokovski) ulazi u sastav 1. dalmatinske brigade kao njen 3. bataljon, a 5. bataljon 1. dalmatinske brigade ulazi u sastav 3. dalmatinske brigade 9. divizije.

Sastav trećeg bataljona 1. dalmatinske brigade 20. januara 1941. bio je sljedeći:

– štab bataljona: Komandant Ilija Antunović, rođen 1920. godine. Hrvat, ribar. Politički komesar Kuzman Bačetić, rođen 1922. god. Hrvat, ribar. Zamjenik političkog komesara Nikica Zenić, rođen 1920. godine. Hrvat, đak. Intendant Slavko Karađole, rođen 1920. godine, Hrvat, zemljoradnik. Referent saniteta Milica Lalić, rođena 1923. godine, Hrvatica, domaćica. Omladinski rukovodilac Kuzma Bačetić, rođen 1922. godine. Hrvat, ribar, do kraja januara 1944. godine;

- 1. četa: Komandir Josip Jurišić, rođen 1921. Hrvat, ribar. Politički komesar Vinko Matana, rođen 1919. godine, Hrvat, zemljoradnik;
- 2. četa: Komandir Milenko Cala, rođen 1919. god., Hrvat, radnik. Politički komesar Zeljko Livić, rođen 1921. g., Hrvat, đak;
- 3. četa: Komandir Milan Skračić, rođen 1919. g.. Hrvat, pomorac. Politički komesar Ante Bačić, rođen 1920. g., Hrvat. đak.

Po prebacivanju sa Hvara na Vis, 11. dalmatinska brigada preuzele je položaje 3. bataljona 1. brigade, a taj bataljon je povučen u divizijsku rezervu. Od tog vremena dva bataljona 1. brigade nalazila su se u rezervi: jedan u brigadnoj a drugi u divizijskoj. Time je 1. brigada dobila sužen front, i tako su joj pružene mogućnosti da pojača odbrambenu zonu dubinskim rasporedom.

Petnaestog februara jedna neprijateljska formacija od pet aviona bombardovala je i mitraljirala položaje Stončica i Smokova. Od napada aviona žrtava nije bilo.

Stab 26. divizije izdao je pismenu zapovijest potčinjenim jedinicama za odbranu ostrva. Time su regulisani i precizirani sektori odbrane brigade i njihovi zadaci. Za izvršenje postavljenog zadatka divizija je raspolagala sa tri brigade, 1., 11. i 12. brigadom, tri haubičke baterije 105 mm i jednom brdskom baterijom 75 mm (3 oruđa), 45 protivkolskih oruđž 45 mm i 15 PA mitraljeza 20 mm.

Poslije evakuacije sa ostrva Hvara, Brača i Šolte na Visu su se naši četiri brigade. S obzirom na to da je odobreno da Vis brane snage 26 divizije u jačini od tri brigade, donijeta je odluka, pošto je 1. prekomorski već prebačena u noći između 3. i 4. januara brodovima mornarice NOV-a sa Visa preko Dugog otoka na kopno, da se i 13. dalmatinska brigada prebaci sa Visa na kopno istim putem u noći između 17. i 18. januara.

Sektor odbrane 1. dalmatinske brigade protezao se obalnom linijom uključno Veli vrh (kota 131) – Terijum (grad Vis) – kota 177 – rt Stračina – rt Stočica kota 48. Za izvršenje zadatka brigada je raspolagala s; tri bataljona, jednom brdskom baterijom 75 mm (tri oruđa), 18 protivkolskih topova 40 mm, jednim brodskim topom 47 mm i 9 PA mitraljezi 2U mm. Treći bataljon se nalazio u divizijskoj rezervi pod neposrednom komandom štaba divizije. Ljeva granica sa 12. brigadom je išla linijom Veli vrh (kota 131) – Radino brdo (kota 175) – Boletovo brdo (kota 212) a desna granica sa 11. brigadom kota 48 – kota 103 – kota 159 – Sv. Vit – (kota 190) Volnjak.

Jedanaesta dalmatinska brigada je držala položaj na liniji: uključn od kote 48 obalnom linijom preko rta Rukavca, rta Stupišća do uključn sa uvalom Kupinovac. Sa jednom četom je zaposjela ostrvo Biševo.

Desno od 11. brigade sektor odbrane držala je 12. dalmatinska brigadi na liniji uvala Kupinovac – grad Komiža – rt Manjaremi – Barjaci – sjevernom obalom do Velog vrha (kota 131).

Naređenjem štaba 26. divizije od 22. februara ostrvo Vis proglašen je ratnim garnizonom. U vezi s tim sve neboračko stanovništvo ostrva Vi, sa izbjeglicama otpočeo je sa evakuacijom u Italiju. Sa Visa su u Italiji prebačeni i ranjenici na lječenje.

Za odbranu Visa su određene i snage 4. pomorskog obalskog sektora Mornarice NOVJ, sa sjedištem na Visu. Četvrti pomorski obalski sekt je imao u svom sastavu devet naoružanih brodova i dvadeset i jedan pat

rollii čamac, te jedan broj transportnih brodova, uglavnom motornih jedrenjaka. Iako je Vrhovni štab dao mogućnost Operativnom štabu za odbranu ostrva da u krajnjoj opasnosti evakuše ostrvo Vis, to se nikada nije postavljalo kao realnost i pretpostavka. Isto tako ni jedinicama se nije to pitanje nikada postavljalo. Svi su borci bili upoznati s činjenicom da je njihova sudbina vezana za odbranu ostrva Vis. Cak ni u jednom dokumentu jedinica 26. divizije ta mogućnost se ne pomije.

Planom odbrane 26. divizije posebno je obuhvaćen i razrađen plan utvrđivanja za sve odsjeke i rejone. Radovi na utvrđivanju odvijali su se brzo i neprekidno. Citavo ostrvo Učilo je na veliko gradilište čiji se efekti rada nisu vidjeli, jer su uglavnom bili maskirani i djelimično pod zemljom.

Upravo u vrijeme kada su radovi na utvrđivanju položaja bili u početnoj fazi Nijemci su vršili pripreme za desant na Vis. Po planu neprijatelja iskrcavanje na ostrvo trebalo je da počne 21. februara. U desantu je trebalo da učestvuju: 750. puk 118. njemačke lovačke divizije, jedan padobranski bataljon i dvije brdske baterije, a od pomorskih snaga: 1. divizion torpednih čamaca, 11. flotila za osiguranje, 10. desantna flotila, sa 5 torpiljerki, do 8 torpednih čamaca, jedan lovac podmornica, do 5 desantnih tenkonosaca, 10 desantno-jurišnih čamaca i 10–15 motornih jedrenjaka. Desant je trebalo da podržava lovačka avijacija, koja bi imala prevlast u vazduhu u trenutku približavanja brodova obali Visa i iskrcavanja trupa. Predviđena je i podrška bombarderske avijacije. Međutim, desant na ostrvo Vis bio je odgođen uslijed nekih neslaganja između komandi mornarice i suvozemnih njemačkih snaga. Ovo je bio najkritičniji momenat za odbranu ostrva. Svi kasniji rokovi za desant na ostrvo Vis bili su odgađani, dok konačno Nijemci nisu odustali od napada. Sve što je vrijeme više prolazilo, išlo je u prilog odbrani ostrva.⁹⁰⁾

Pošto je Vrhovni štab NOV i POJ znao za namjere Nijemaca, upozorio je Operativni štab na Visu da preduzme krajnje mjere budnosti jedinica, a naročito noću.

Stab 1. dalmatinske NOU brigade izdao je pismenu zapovjest 26. februara 1944. godine potčinjenim jedinicama, kojom je odredio raspored bataljona za odbranu.

Treći bataljon, ojačan četom 12. brigade, po izvršenoj smjeni 4. bataljona, posjeo je položaje zaključno grad Vis – kota 174 – kota 177 – Bandrica – rt Stračina. Po naređenju štaba za odbranu Visa u slučaju neprijateljskog desanta na luku i grad Vis, pod komandu štaba bataljona uključile bi se slijedeće jedinice: Lučka kapetanija, Lučka straža, partizanska straža, dopunska četa mornarice, radnici etapne stanice i ljudstvo pri štabu 4. pomorskog obalskog sektora. Jedna četa bataljona bila je u rezervi, jedan vod držao je položaj na ostrvu Hostu. Stab bataljona nalazio se u rejonu Sv. Kuzme.

Drugi bataljon, po smenjivanju 1. bataljona, posjeo je položaj rt Stračin rt Stančića – Mala i Velika glava – kota 133 – Zaglav. Jedna četa nalazila se u bataljonskoj rezervi u rejonu Tihobravčevog polja. Stab bataljona nalazio se na Dudikovcu.

Prvi bataljon nalazio se u brigadnoj rezervi sa dvije čete u rejonu sela Podselja, a jednom četom u rejonu Zlo polje.

") Zbornik n. knj. 10. str. 207 i 208.

Četvrti bataljon nalazio se u divizijskoj rezervi u rejonu sela Podstažje, a štab bataljona u gradu Visu (Kut).

Smjenjivanje bataljona bilo je planski i organizovano, a imalo je za cilj da se smijenjeni bataljoni srede, i posebno da se u njima organizuje vojnostručna obuka i idejno-politički i kulturno-prosvjetni rad.

Za podršku brigade dodijeljena je artiljerija pod komandom Mardešića i raspoređena na sektor odbrane brigade, i to: na odsjek odbrane 3. bataljona: 8 protivkolskih topova 40 mm, jedan poljski top 105 mm, jedan brodski top 47 mm, 1 PA mitraljeza 20 mm, 72 teška mitraljeza 8 mm, 8 minobacača 81 mm; na odsjek odbrane 2. bataljona: 7 protivoklopnih topova 40 mm, 2 protivoklopna topa 57 mm, brdska baterija 75 mm, (3 oruđa), 2 PA mitraljeza 20 mm, 37 teških mitraljeza 8 mm, 10 minobacača 81 mm. Artiljerija i protivavionska artiljerija na sektoru odbrane brigade stavljene su pod komandu štaba brigade preko komandanta sektorske artiljerije. Isto tako štabovi bataljona postavljali su zadatke artiljeriji raspoređenoj na odsjeku odbrane bataljona, preko komandira artiljerije, koji se nalazio pri štabu bataljona. U toku dana u PA odbranu uključivani su i teški mitraljezi, koji su imali PA postolja, a noću su skidani sa postolja.

U slučaju pojave aviona, artiljerici i mitraljesci su mogli otvarati vatru kada to prethodno učine Englezi ili kad avioni otpočnu sa napadom. Saveznički avioni često su nadletali ostrvo Vis, te se dešavalo da naša protivavionska odbrana otvori vatru na njih. Zbog toga je bio zaveden takav režim otvaranja vatre na avione.

U sklopu cijelokupne organizacije odbrane posebno se pažnja posvećivala organizaciji službe veze, osmatranja i javljanja. Sve jedinice od bataljona naviše bile su povezane žičnom vezom. Naročito se razvilo javljanje po frontu i dubini na svim odbrambenim sektorima. Velika se pažnja posvećivala kurirskoj vezi, koja je bila dobro uigrana i besprekorno je lunkcionisala. U maju je brigada dobila od saveznika 16 radio-stanica »toki-voki« tako da su potčinjene jedinice sa štabom brigade bile povezane radio-vezom.

Rad na organizovanju odbrane i izradi fortifikacijskih objekata na odbrambenim položajima intenzivno se obavljao počev od obalnog ruba i dalje po dubini odbrane po otpornim tačkama najpodesnijim za odbranu. Sve radove na utvrđivanju položaja izvodili su borci po uputstvima grupe inžinjeraca koje su ih obučavale u izradi fortifikacijskih objekata (saobraćajnica, zatklova, bunkera, žičanih i minskih prepreka i maskiranje objekata i oruđa na vatrenim položajima), i sve je trebalo izgraditi u što kraćem vremenu.

Plan odbrane ostrva je tri odbrambene linije. Obezbeđenje su vršili naoružani brodovi naše mornarice kontrolišući površinu mora i sve prilaze pristupačnoj obali za iskrcavanje. Rad jedinica 4. pomorskog obalskog sektora bio je složen. Morali su se vremenski uskladiti patroliranja brodova, vrijeme njihovog prolaska, duž obale i signali raspoznavanja između brodova i jedinica na obali. To je činjeno da ne bi došlo do zabune i otvaranja vatre između samih brodova i posebno između brodova i jedinica na odbrambenim položajima. Patroliranje brodova i saradnja sa odbrambenim jedinicama bila je besprekorno uvježbana i ostvarivana. Osnovni zadatak patrolnih brodova bio je da blagovremeno otkriju neprijateljske plovne

Objekte i da obavijeste odbrambene sektore, a potom postepenim povlačenjem ka najbližim lukama i u podesnom momentu da vrše bočne napade i djejstvuju prema planu odbrane. U slučaju iskrcavanja neprijatelja na ostrvo, posada napušta brodove i priključuje se pješadijskim jedinicama.

Prva linija odbrane protezala se duž obalnog ruba organizovano po sistemu grupnih otpornih tačaka, među sobom dobro povezanih i posebno pripremljenih za kružnu odbranu i za bočno djelovanje radi neposredne podrške između otpornih tačaka. Sa položaja ove linije mogli su se pješadijskim oružjem najefikasnije tući prilazi obalnom rubu. Na mjestima uz obalu gdje je bilo moguće da pristanu desantno-jurišni čamci postavljane su žičane prepreke i protivpješadijske nagazne mine. Na povoljna mjesta pristajanja čamaca postavljana su benzinska burad sa zapaljivom smjesom. U trenutku pristajanja desantno-jurišnih čamaca smjesa bi se palila i time stvorila vatrema zavjesa. Plamen bi sprječavao i usporavao iskrcavanje neprijateljskih trupa i talco ih izložio ubitačnoj vatri sa obale.

Oficir sovjetske armije Vladimir Ljepuškim, elektroinženjer, koga je 1. dalmatinskoj brigadi dodijelio štab 26. divizije pošto je oslobođen iz njemačkog zarobljeništva, predložio je da izradi napravu kojom bi izazvao požar na površini mora upotrebom nafte i benzina. Radionica brigade po njegovom nacrtu izradila je nekoliko takvih naprava za luku Vis, ali do upotrebe nije došlo sem na demonstrativnoj probi.

U dubini odbrane organizovan je odbrambeni položaj koji su posjedale bataljonske rezerve na najpodesnijim uzvišenjima, sa kojih se moglo najbolje tući zaprečnom vatrom iz mitraljeza, minobacača i protivoklopnih oruđa na prilaze obalnom rubu. Ova odbrambena linija služila je da prihvati eventualno povučene jedinice sa prve linije, koje bi poslije sa bataljonskim rezervama prešle u protivnapad sa ciljem bacanja neprijatelja u more. Glavna odbrambena linija 1. brigade protezala se od Velog vrha (kota 131), gdje se spaja sa glavnim odbrambenim položajima 12. brigade, pa je išla sjevernim padinama kote 143 – Terijum – kota 116 – sjeverne padine Brakosovca – Sv. Kuzma – sjeverozapadne padine Paklenice (kota 192) – kota 174 – kota 177 – Banderica – Stončica (kota 209) – Kosa mala i Velika glava – kota 133 – kota 103, gdje se spajala sa glavnom odbrambenom linijom 11. brigade. Položaji su bili utvrđeni rovovima i bunkerima sagrađenim od kamenja. Na najvažnijim otpornim tačkama bili su sagrađeni i betonski bunkeri. Otporne tačke bile su opasane žičanim preprekama i protivpješadijskim nagaznim minama. Na tim položajima su se nalazile četne rezerve, koje su mogle vršiti protivnapade na ugroženim pravcima odbrane prve odbrambene linije.

Prihvatna odbrambena linija protezala se preko najviših vrhova koji su dominirali glavnom odbrambenom linijom. Položaji ove linije išli su od desne granice 12. brigade linijom Boletovo brdo (kota 212) – Bratosovac (kota 296) – Sv. Kuzma – Paklenica – Dudikovac (kota 192) – kota 145 i dalje kosom preko kote 109 prema koti 152, gdje se spajala sa položajima odbrane 11. brigade. Na prihvatnoj liniji nalazile su se bataljonske rezerve, a u neposrednoj blizini i brigadna pa i divizijska rezerva.

Svi položaji bili su solidno utvrđeni i maskirani od pogleda iz vazduha i sa mora i pripremljeni za kružnu odbranu. Zabranjeno je svako kretanje po položajima za vrijeme nadletanja neprijateljske avijacije.

Borac ua straži kod svetionika «a rtu Stončica, na otoku Visu, 1944.

Takođe je naređeno da se jedinica ili pojedinac ne smije bez naredjenja povući sa položaja. U slučaju da neprijatelju uspije da ovлада dijelom glavnih položaja i primora jedinice na povlačenje, one bi bile prihvateće na prihvatanoj liniji. Sa te linije pripremale su se rezerve i organizovani protivnapadi s ciljem uništenja ukljenjenog neprijatelja.

Za odbranu od vazdušnog desanta i spuštanja manjih padobranksih grupa sve jedinice imale su zadatak da kontrolišu rejon na kojem se nalaze.

Brigadna rezerva organizovala je odbrambene položaje po dubini odbrambenog rejona brigade sa zadatkom da budu spremni da djejstvuju po eventualnom neprijateljskom* vazdušnom desantu i da vrše protivnapad na ugroženom odbrambenom rejonu brigade. Brigadna rezerva je raspoređena na prostor gdje je bio najpovoljniji teren za spuštanje padobranaca. Patrole su krstarile ostrvom, naročito kada je primjećeno nadletanje neprijateljskih aviona u toku noći. U slučaju spuštanja neprijateljskog vazdušnog desanta, zadatak jedinica bio je da energično i brzo djejstvuju, da ne dozvole da se desant grupiše i prikupi i posjedne pogodnu otpornu tačku. U slučaju desanta odbrana bi djejstvovala punom snagom Značajno je uništavati neprijatelja dok se još nalazi u vazduhu. Preduzimane su i pasivne mјere na ravničarskom terenu – u zemlju su pobijani drveni zašiljeni kolci.

Sistem zaprečavanja zasniva se prije svega na dobro organizovanoj i pripremljenoj zaprečnoj vatri svim raspoloživim vatrenim sredstvima. Prepreke od bodljikave žice postavljene su po položajima pristupačnog dijela obale ispred prve odbrambene linije obuhvatajući odbrambene

linije i odbrambene otporne tačke. Posebna pažnja žičanim preprekama poklanjana je u dubini odbrane brigade, naročito na međuprostorima odbrambenih rejona koji nisu mogli biti dovoljno kontrolisani. Zajedno sa žičanim preprekama na najosjetljivijim dijelovima obale postavljena su i minska polja koja su činila odbranu čvršćom i stabilnjom.

Pošto je vladalo uvjerenje da će neprijatelj prilikom napada na Vis najvjerovaljnije u kombinaciji sa pomorskim desantom upotrebiti i vazdušni desant, svi štabovi brigada proučili su podesne vazdušnodesantne prostore kako bi spuštenom vazdušnom desantu nanijeli što veće gubitke. U tom smislu sve jedinice i ustanove koje nisu angažovane neposredno na odbrani od pomorskog desanta trebalo je da izađu na određene položaje i otvore vatru po neprijateljskim padobrancima prije spuštanja i vrše napad na srušeni desant. Na čitavom ostrvu su bile organizovane osmatračke stанице sa zadatkom da budno prate sve pojave na moru i u vazduhu i da o tome, ugovorenim signalima i znacima, obavještavaju štabove 26. divizije i Mornarice NOVJ. Svaka jedinica bila je dužna da neposredno noću i danju kontroliše svoju teritoriju radi likvidiranja eventualno ubačenih neprijateljskih diverzanata bilo morem, ili vazduhom.

Početkom januara 1944. godine Nijemci su se oprezno počeli iskrčavati na ostrvo Hvar, Brač i Šoltu a kasnije na Mljet. Naše snage koje su ostale na tim ostrvima pratile su rad neprijatelja i o svemu blagovremeno obavještavale komandu 26. divizije na Visu.

SAVEZNIČKE SNAGE NA OSTRVU VISU

Po odobrenju Vrhovnog štaba, januara 1944. godine na ostrvo Vis počele su da pristižu savezničke jedinice. Prva grupa komandosa od 30 vojnika stigla je na ostrvo 16. januara 1944. godine. Do 12. februara na Vis je stigao drugi komandos. Njegov komandant potpukovnik Tom Cerčil (Chuchill) preuzeo je dužnost komandanta savezničkog garnizona na Visu. Do 28. februara na Vis je prispjeo kompletni 43. mornarički komandos u jačini 420 vojnika. Komandant mu je bio poručnik bojnog broda Morgan Džailz (Morgan Gilgs). Prema sporazumu sa saveznicima njihove snage, kako su pristizale na ostrvo Vis uključivale su se u planove odbrane.

Raspored za odbranu engleskih savezničkih jedinica bio je: komanda 43. komandosa sa četiri mitraljeza i više malih bacača smestüa se u selu Podselje; jedna grupa od 160 vojnika nalazila se na položaju sa dva teška minobacača, sjeverno od sela Podselje; druga grupa u jačini od 120 vojnika smjestila se u rejonu između Pliskog i Vošćice polja; treća grupa u jačini 60 vojnika smjestila se u gradu Visu. Šest savezničkih protivavionskih topova bilo je postavljeno na položaje oko grada.

Savezničke jedinice koje su se nalazile u gradu Visu, odnosno na sektoru odbrane 1. brigade u slučaju neprijateljskog napada na luku i grad Vis, trebalo je da se uključe u odbranu luke i grada. Svoja djelstva je trebalo da usklađuju sa bataljom koji se nalazio na sektoru odbrane grada. Ako luka i grad Vis ne budu direktno napadnuti, saveznička komanda će prikupiti svoje snage i krenuti u selo Podselje, gdje će dobiti zadatak od štaba 1. brigade, u saglasnosti sa njihovom komandom. Počet-

kom maja ria Vis je stigao 40. mornarički komandos. Po njegovom pristizanju na ostrvo Vis snage saveznika su imale oko 2000 vojnika.

Savezničke pomorske snage koje su bile bazirane u luci Komiža, imale su u svom sastavu torpedne i patrolne čamce, motorne topovnjače i desantno-jurišne čamce. Osnovni zadatak savezničkih pomorskih snaga baziranih na Visu bio je napad na njemačke transportne brodove duž istočne obale Jadrana. Ponekad su dijelom istočne obale krstarili razarači, koji su bili bazirani u Italiji. Pojavom savezničkih ratnih brodova na dijelu srednjeg Jadrana, a naročito avijacije, paralisan je njemački saobraćaj na Jadranu. Sve je to uticalo da bude sigurnija odbrana ostrva Vis, a naročito poslije izgradnje aerodroma na kojem su, pored savezničkih bili i naši avioni.

Izgradnja aerodroma na Visu je omogućila bezbjednije izvođenje desantnih operacija na susjedna ostrva i održavanje veze Vis – kopno.

PRELAZ NA POZICIONU ODBRANU

Dobijanjem zadatka za odsudnu odbranu ostrva Vis 26. divizija se preorijentiše sa partizanskog načina ratovanja na pozicionu odbranu, što nije bilo jednostavno ni lako. Za uspješnu pozicionu odbranu trebalo je uložiti krajnje napore da se u što kraćem vremenu obuče borci u rukovanju oružjem, izvede nastava gađanja i nauči svaki borac da precizno gađa. Poziciona odbrana ne može se zamisliti bez dobro obučenih jedinica.

Politički komesar brigade Ante Kronja Čenčo je održao predavanje i vodio konsultacije na partijsko-političkom kursu brigade u rejonu Kut u gradu Visu, a po padu mraka pošao obalom da obide straže. Zaustavio ga je stražar u momentu kada je davao znak raspoznavanja. Drugi stražar je zaustavljao pripitog čovjeka koji nije stao ni poslije ponovljene komande. Stražar je pucao na njega ali je teško ranio u desnú nogu komesara Kronju. Zbog tog nesrećnog slučaja brigada se je morala rastati od svog prvog političkog komesara, jer je morao da bude prebačen u Italiju na liječenje.

Borce je trebalo uzdizati i političko-ideološki i od njih, naročito od novih boraca, stvoriti hrabre i odlučne borce, za odbranu ostrva Vis. Obučavan je i rukovodeći kadar za takav vid borbe. U planu odbrane ostrva Visa nije predviđeno povlačenje. Malo je bilo boraca u brigadi, a i rukovodilaca, koji su nešto više znali o načinu borbe u pozicionoj odbrani. Pred svim štabovima i pred svakim starješinom stajali su teški i odgovorni zadaci da pripreme sebe i borački sastav za izvršenje postavljenog zadatka.

Pored pripreme i obučavanja rukovodećeg i boračkog sastava za odbranu ostrva, nije se smjela zanemariti vojna obuka za ofanzivne borbene operacije. Trebalo je obučiti rukovodeći sastav za savremeno rukovanje jedinicama u borbi. Ovo tim više jer je divizija dobijala sve veći broj artiljerijskog naoružanja, a kasnije i tenkove. Rukovodeći kadar, naročito niži, biran je od najboljih boraca koji nisu imali gotovo vojno obrazovanje, a nedostajalo im je i opšte obrazovanje, ali su imali bogato borbeno iskustvo koje je od ogromnog značaja i za ovakav vid borbe.

OBUKA U BRIGADI

Stab divizije izradio je opšti plan obuke za sve jedinice, za borački i starješinski sastav, a štabovi brigada planirali su obuku za svoje jedinice. Borački sastav obučavan je u rukovanju oružjem i ručnim bombama. Izvođena je nastava gađanja. Takođe su borci obučavani u izvođenju fortifikacijskih radova i izgradnji objekata na položajima za postavljanje žičanih prepreka i minskih polja. Učili su kako treba koristiti artiljerijsku, minobacačku i mitraljesku vatru za podilaženje neprijateljskom položaju

Stab brigade: Bogdan Stupar, komandant, Ivan Romac, politički komesar, Mirko Novović, zamjenik političkog komesara. Ljubo Truta, načelnik štaba, i Mićo Culić, referent saniteta, ljeta 1944.

u napadu, kako prilaziti neprijateljskim bunkerima i kako ubacivati u njih ručne bombe, kako praviti prolaze kroz žičane prepreke. Strojeva obuka izvođena je radi učvršćivanja discipline i vojničkog držanja svakog pojedinca.

Pored obuke po jedinicama, pri štabu divizije organizovani su kursevi za komandire vodova i četa, za artiljerce, veziste, inžinjerce, izviđače, srednji sanitetski kurs i ostali stručni kursevi. Pri štabovima brigada organizovani su kursevi za komandire odjeljenja i niži sanitetski kurs. Štabovi brigada i bataljona, rješavali su taktičke zadatke i izučavali neka teoretska pitanja iz ratne službe.

PARTIJSKA I SKOJEVSKA ORGANIZACIJA

Prepotčinjavanjem 1. dalmatinske brigade iz 9. u 26. diviziju izabran je za sekretara divizijskog komiteta KPJ zamjenik političkog komesara brigade Mirko Novović. Partijska i skojevska organizacija u 1. brigadi je bila najrazvijenija i sa najvećim iskustvom, pa je to bilo od koristi i za ostale brigade. Cak su i neki članovi Oblasnog komiteta KPJ za Dalmaciju obilazili partijske i skojevske organizacije u brigadi da bi iskustvo pre-

Borri 1 dalmatinske na Visu. U sredini Miloš Banjac Miško i Miše Mariti. Ispred njih sjede Vitomir Bogetić i Franjo Kronja, maja 1944.

⁵¹⁶ nosili na ostale partizanske jedinice NOV na terenu. To je obavezivalo partijske i skojevske organizacije u brigadi da što bolje rade.

Partijska organizacija u brigadi bila je pokretačka snaga koja je mogla da mobilise sve štabove od najvišeg do najnižeg, vojno-politički kadar i čitav borački sastav na izvršavanju postavljenog zadatka oko odbrane ostrva Vis. Tridesetog januara 1944. godine u brigadi su bila 304 člana Partije, 45 kandidata za Partiju, 494 člana SKOJ-a, ukupno 843 organizovana borca i starještine. Ova cifra pokazuje da je preko polovine brojnog stanja brigade bilo organizovano u Partiji i SKOJ-u. Ovo je bila velika snaga, koja je bila angažovana na izvršavanju postavljenih zadataka brigade. Nije bilo pitanja iz života i rada u jedinicama koje nisu partijske organizacije na svojim sastancima pretresale i analizirale. Članovi Partije bili su odgovorni pred svojim partijskim organizacijama za otklanjanje svih negativnih pojava u jedinicama i kod pojedinaca. Gotovo da su svi rukovodioци bili članovi Partije. Ovo se odnosilo i na omladinsku organizaciju (SKOJ), koja je bila desna ruka Partije na rješavanju svih pitanja u jedinicama. Najvećim dijelom u brigadi regrutovani su novi članovi Partije iz redova SKOJ-a.

Dolaskom brigade na ostrvo Vis pred komande i štabove postavio se zadatak da na viši nivo podignu rad na političko-moralnom uzdizanju boračkog sastava, a naročito novih boraca kojim je brigada popunjavana od svog dolaska u Dalmaciju. Trebalo je rješavati odnos starijih i novih

Stab 1. dalmatinske na Visu 1944. Slijeva nadesno: Ljubo Truta, Davor Tripalo, Bogdan Stupar i Ivan Romac

boraca, prihvatanje novih boraca i njihovo saživljavanje u novoj sredini. Trebalо je osposobiti borce i starješine za prelazak od partizanskog načina ratovanja na pozicioni vid odbrane. Sve su to bili odgovorni zadaci koji su stajali pred Partijom, pogotovo ako se ima u vidu da je sudbina brigade vezana za odbranu ostrva Vis.

Ta pitanja rješavala su se raznim formama rada, od sastanaka partijskih i skojevskih organizacija, preko sastanaka Štabova i komandi četa, do boračkih konferencija po bataljonima i četama. Stab divizije izradio je jedinstven plan za moralno-političko uzdizanje boračkog i starješinskog sastava. U prvi plan političkog rada došli su za proradu materijali sa Drugog zasjedanja AVNOJ-a, njegove odluke i formiranje Nacionalnog komiteta Jugoslavije. Tim odlukama dati su osnovni temelji budućeg društveno-političkog uređenja države. Proradom tog materijala novomobilisani borci su se upoznavali sa ciljevima borbe i revolucionarnim procesom u našoj zemlji. Citavi borački i starešinski kadar najviše je bio zainteresovan kakvo će po završetku rata biti društveno-političko uređenje nove Jugoslavije. Zbog takvog interesovanja postavljena su tri pitanja za proradu: razvitak narodne vlasti, federativna demokratska Jugoslavija i odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a. U vezi sa tim temama proradišteni su članci iz listova »Nova Jugoslavija«, »Naprijed« i »Vjesnik«. Obradišteno je i nacionalno pitanje u novoj Jugoslaviji. Da bi se što temeljitije proradile te i druge teme, one su ušle u plan takmičenja koje je organizovano u čast praznika rada Prvog maja 1944. godine. Spremajući se za ovo takmičenje pretežan broj boraca i gotovo svi rukovodioci potpuno su savladali materijal. To je utvrđeno u diskusiji na konferencijama i propitivanjima. Takmičenje je još više aktiviralo političke rukovodioce po jedinicama da

Polaznici političkog kursa na Visu, ljeto 1944.

borci i starješine što temeljitiye savladaju političke materijale. Pored pomenutih pitanja, prorađivane su i druge aktuelne teme: »Kuda ide Bugarska«, »Moskovska i Teheranska konferencija«, »Fašizam i demokratija«, »Sovjetska država – država novog tipa«, »Diktatura proletarijata« i slično.

PARTIJSKO-POLITIČKI KURSEVI

Partijsko-politički kadar u jedinicama brigade biran je od najizraslijih i najhrabrijih boraca, ali zbog širine materije koju je trebalo objavljivati i prenositi na druge moralo mu se pomagati da dopuni svoja znanja i iskustva, pa se stalno postavlja zadatak pred brigadnim i divizijskim komitetom KPJ da im omogući da prošire svoje znanje iz ideoško-političkih oblasti i opštih znanja. Dolaskom na Vis štab brigade je organizovao partijsko-politički kurs na kojem su članovi štaba držali predavanja. Slušaoci su potom izučavali tu materiju i na kraju je vršeno ispitivanje da bi se stekao uvid kako je koji slušalac savladao materiju. Kurs je trajao 20 dana. Bilo je teškoća sa umnožavanjem materijala za svakog slušaoca, jer je taj materijal umnožavan na ciklostilu. Zalaganje slušalaca za savlađivanje materije koja je bila programom predviđena je bilo na visini. Svi slušaoci su je dobro savladali. Po završetku tog kursa laspoređeni su u čete gdje su dobijena znanja prenosili na starješine i borce. Interes za taj rad je narastao.

Po ulasku 1. brigade u sastav 26. divizije Oblasni komitet KPH za Dalmaciju i Divizijski komitet 26. divizije organizovali su partijsko-politički kurs na koji su upućivani partijsko-politički i vojni rukovodioci iz čitave 26. divizije. Cak su na njega slati i komandanti brigada, istaknuti komandanti bataljona i političko-partijski rukovodioci bataljona i četa. Uslovi za rad na tom kursu su bili bolji kako u pogledu smještaja, umnožavanja materijala, tako i kvaliteta predavača. Ti kursevi su bili od velike pomoći za unapređenje ideološko-političkog i kulturno-zabavnog rada u brigadama i diviziji kao cjelini.

KULTURNO-PROSVJETNL RAD

Kulturno-prosvjetni rad u diviziji bio je organizovan, a pospešen tro-mjesečnim takmičenjem u čast praznika rada Prvog maja 1944. godine. Takmičenje u 1. brigadi organizovano je između bataljona i četa u bataljonima. Po bataljonima pa i u četama su postojali kulturno-posvjetni odbori koji su, pored planskog rada, koristili i takmičenje između bataljona i Četa da bi postigli bolje uspjehe u radu. Takmičenje je obuhvatalo sva pitanja iz života i rada. U odboru su izabrani borci i starješine koji su najviše imali smisla za politički, kulturni i sportski rad. Njihov zadatak je bio da se angažuju po svim pitanjima takmičenja i na pripremanju izdavanja listova: brigadnih, bataljonskih i četnih, da organizuju predavanja po jedinicama i izvođenje priredbi i sportskih takmičenja. Na širokoj osnovi sprovodilo se opismenjavanje boraca.

Po četama su osnovane grupe za prikazivanje skečeva i manjih dramskih komada i pjevački horovi. Mada su priredbe koje su te grupe izvodile bile na početničkom nivou, za naše borce koji su ih gledali i slušali bile su interesantne jer su unosile raspoloženje. Za mnoge naše borce to je bilo prvo upoznavanje sa kulturnim životom.

U brigadi je formiran kulturno-zabavni odbor i kvalitetna kulturno-prosvjetna ekipa koju su stalno ili naizmjenično sačinjavali: Jozo Pensa, dirigent pjevačkog hora, Božo Alfrević, Zoran Kovač, Ivan Roje, Lovorka Juras, Ante Kapor, Marija Kazanova. Rafailo Kržanić, Ljubica Boban, Vinko Ruženić, Mijo Terabene. Jozo Mornar, Mirko Ćć, Đuro Sekulić, Vlade Viali, Tonko Saljačić, Zdenko Karađole, Blaženka Katić Sinjinja. Stanko Karađole, Nikola Milekić Korčagin, Ante Paić, Frane Kuzmanić, Ljubica Barić, Marinko Juras, Ante Bego, Nikola Vučeta, Fabijanko Zanić, Mile Zuvela, Marin Kovačić, Marija Grubišić, Mate Silić, Ciro Junaković, Prošper Brakanović, Nikola Livaković, Mate Lucijanović, Marko Ivančević, Paško Ercegović, Vinko Paštar i dr. Za organizaciju i pripreme priredbi korišćeno je svako slobodno vrijeme.

U ekipi je bilo dosta sposobnih za kulturni rad, pa je postojala podjela rada: muzička sekcija zadužena je za pjevački hor, solo pjesme i muzičke tačke: folklorna grupa za narodna i partizanska kola i igre, dramska za jednočinke, skečeve, recitacije i dr. U programu su najviše bile zastupljene revolucionarne pjesme, splet partizanskih borbenih pjesama, splet narodnih pjesama iz skoro svih krajeva Jugoslavije, pjesme u duetu, kvartetu i razne solo pjesme, uz pratnju pjevačkog hora ili gitare, recitali i recitacije.

Borei I. bataljona slušaju vijesti. Vis u ljetu 1944.

Petar Dimitrijević, Hrvoje Čulić Mićo, sekretarica štaba.
Ljubo Truta i Bogdan Stupar

humoreske, šaljivi »vrabac«, splet narodnih igara, dosjetki i dr. Pred početak izvođenja programa uvodnu riječ je obično imao Ivan Romac. politički komesar brigade, ili neki član ekipe.

Borci i narod su u cjelini dobro prihvatali priredbe, a naročito tačke sa šaljivim sadržajem, jednočinke i komedije od Nušića i drugih autora – »Analfabet«, »Protekcija«, »Dugme«, »Svetski rat« i dr.. i šaljivu groksnu igru sa sela pjesmom iz raznih krajeva naše zemlje.

Pjevački zbor 1. dalmatinske na Visu: slijeva nadesno: Ivan Roje, Ante Kapov, Grego Božo, Božo Alfrević, Jozo Perusa, Marija Kazanova, Mijo Terabene, Jozo Mornar, Mirko Cić, Vinko Ružević, Duro Sekulić, Vlado Viali, Tonko Soljačić, Ante Pajić, Frane Kuzmanić, Ljubica Barić, Marinko Juras, Ante Bego, Nikola Vuleta, Fabijanka Zanić, Zoran Kovačev, Mile Zuvela, Marin Kovačić, Mate Šilić, Ciro Junaković, Prošper Bracanoinć, Nikola Livaković, Mato Lucijanović, Blagajić, Marko Ivančević, Paško Ercegović i Vinko Paštar

Vodilo se računa o idejnosti i propagandnom djelovanju priredbi. Kulturna ekipa je izvođenjem programa doprinosila stvaranju idejno-političke zrelosti i svijesti, raspoloženju, održavanju i podizanju borbenog morala kod boraca i naroda. Izvođenjem spleta makedonskih, slovenačkih, srpskih, bosanskih i dalmatinskih narodnih i borbeno-revolucionarnih pjesama i igara i si. u danima NOR-a manifestovalo se bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Pjevane su i ruske pjesme: »Poljuško polje«, »Ej, uhnjem«, »Oj ti Volga, širokaja reka«, »Kaćuša«, dvije pjesme na engleskom jeziku i na italijanskom »Bandijera rossa« i si., na taj način je ispoljavan i duh savezništva. Održano je nekoliko priredbi zajedno sa savezničkim komandosima za engleske i naše vojnike i narod.

Polet na kulturno-prosvjetnom polju zahvatilo je jedinice u toku takmičenja juni – septembar. Politički komesar 26. divizije u svom izvještaju od 20. jula 1944. godine piše: »Prva brigada odskače od ostalih po borbenosti, iskustvu i svijesti boraca«. Na konferenciji političkih komesara četa, bataljona i brigada zaključeno je: a) izvršiti raspodjelu rada u toku čitavog dana – prije podne vojnički, poslije podne politički, kuturni i dr.;

b) objedinjavati kulturni i politički rad u brigadi; c) formirati tehničke odeljenje za nabavku materijala i obradu listova.⁰⁷⁾

U 1. brigadi su izdata tri bataljonska lista, jedan sanitetski bilten 70 brojeva četnih džepnih listova i 55 zidnih novina. U tim listovima treba tirano je stanje u jedinicama. Bilo je značajno pisanje četnih džepnih zidnih novina, u kojima je konkretno iznošeno stanje u četama. U zidnim novinama su se u duhovitom i šaljivom tonu iznosile poimenično dobri i loše strane drugova. Za pojedine ličnosti isticane su slabosti i dobrе strane, bez obzira na to da li je u pitanju bio borac ili rukovodilac. Cetnici zidnim novinama razvijala se zdrava kritika i na taj način ispravljane si negativne pojave pojedinaca. Naročito se to odnosilo na rukovodeće druge.

Obuka boraca na minobacačima. Vis, 1944.

Po bataljonima i četama 1. brigade održano je 51 predavanje iz oblasti nauke, književnosti i sporta: o otkriću Amerike, o značaju francuskog revolucionara, o životu u SSSR, o modernoj tehnici, o važnosti mora i lukova; o važnosti i značaju jugoslovenskih rijeka, o životu starih Slovena, o streljajućim Egipćanima i njihovoj kulturi, o nebeskim tijelima i prirodnim silam; o Matiji Ivaniću, o seljačkom gospodarstvu na kršu i o drugim važnijim temama. Sva predavanja su iznošena na popularan način, što je mnogim borcima privlačilo i interesovalo.

U bataljonima su organizovani kursevi za nepismene. Oni borci koji su pohađali ovaj kurs bili su oslobođeni ostalih dužnosti.

Zaključno s martom 1944. godine naučilo je pisati 50 boraca. U brigadi su do 2. marta bila još 52 nepismena borca. Kursevi za nepismene stalni su se nastavljali, jer su u brigadu, usled čestih popuna, dolazili i nepisani borci. I pored neprekidnog rada na opismenjavanju boraca, uspeje ipak nije bio potpun.

") Arhiv VII, mikrofilm CK KPH, rolna 37.

Sportska djelatnost u brigadi razvijala se u duhu prvomajskog takmičenja. Organizovano je fudbalsko takmičenje između brigada, a u okviru brigade između bataljona. Takmičenje u lakoj atletici je bilo najmasovnije i angažovalo je najveći broj boraca i rukovodilaca. Bile su zastupljene i discipline: plivanje, nogomet, trčanje, skakanje, odbojka, natezanje konopa i druge. U tim disciplinama izvodilo se takmičenje između četa.

U periodu januar – mart odbrana Visa se toliko organizacijski unapredila i vojnički učvrstila da je dovela do uvjerenja da neprijatelj ne bi mogao zauzeti ostrvo Vis. Ovakvo uvjerenje se zasnivalo na moralno-političkom stanju i borbenoj spremnosti svakog branioca i svake jedinice, na stručno vojnički organizovanoj odbrani ostrva, na čvrsto povezanom i usklađenom djejstvu jedinica na odbrambenim rejonima i borbenim plovnim objektima naše mornarice na moru, a prije svega na rješenosti svih boraca i starješina da se Vis mora održaniti.

Jedinice 26. divizije na Visu postepeno su dobijale savremenija oružja i artiljerijska oruđa. Adekvatno tome razvijale su se u diviziji i Formirale nove jedinice artiljerijske, inžinjerijske i jedinice veze. Isto tako razvijanjem naše mlađe mornarice ukazala se potreba za popunom novim ljudstvom. Prva dalmatinska brigada za potrebe tih jedinica dala je oko 300 boraca i rukovodilaca.

AKCIJE JEDINICA 1. DALMATINSKE BRIGADE SA VISA NA HVAR FEBRUARA I MARTA 1M4. GODINE

Radi uznemiravanja neprijatelja na Hvaru, tamo je upućena jedna četa 2. bataljona sa zadatkom da u toku noći 17/18. februara napadne i likvidira neprijateljsko uporište u Milni. Međutim brod (NB-1) koji je prevozio četu, uslijed loših vremenskih prilika i slabih veza sa Hvarom, zakasnio je sa pristajanjem na obalu, zbog čega četa nije mogla da izvrši zadatok, pa se istim brodom vratila na Vis. Komanda čete je ostavila na Hvaru patrolu sa zadatkom da prikupi podatke o neprijatelju u Milni i da posluži kao veza za buduće iskrcavanje naših jedinica.

Devetnaestog februara upućena je 1. čela 1. bataljona sa istim zadatkom. Ona se ukrcala u Viškoj luci na naoružane brodove Mornarice NOVJ (NB-1 i NB-3), koji su isplovili u 13 časova za Hvar. Cim se iskrcala četa je krenula u napad na neprijateljsko uporište, ali nije uspjela da ga likvidira, jer je neprijatelj pružio jak otpor iz uporišta koje je dobro pripremio za odbranu. Zbog toga što je komanda čete olako shvatila zadatok, četa je u toj borbi pretrpjela osjetne gubitke – 15 boraca je izbačeno iz stroja, od toga tri poginula i tri nestala. Poslije toga četa se istim brodovima povukla na Vis. I pored toga što četi nije uspjelo da likvidira neprijateljsko uporište u Milni, naše jedinice su sticale iskustvo u napadu na neprijateljska utvrđenja – uporišta, kao u ukrcavanju i iskrcavanju iz brodova. Od velikog je značaja bilo razbiti strah kod boraca za vrijeme prevoženja morem i osjećaj bespomoćnosti na morskoj pučini i stvaranje povjerenja u naše mornare i naoružane brodove. Došlo se do saznanja da za ovakav vid djejstva moraju da se izvrše solidne pripreme.

U martu 1944. godine na Hvaru se nalazio 2. bataljon 738. puka 118. njemačke lovačke divizije. Glavnina tog bataljona držala je uporište Sućuraj, dok se jedna četa nalazila u uporištu Jelsa. Radi pojačanja odbrane

na obali, neprijatelj je jedinice iz Sućuraja premjestio na obalu, a četi i. Jelse trebalo je da odmaršuje u Sućuraj, da posjedne i drži to uporišti radi obezbjedenja slobodnog saobraćaja Bračkim kanalom."") Uporištu Su curaj Nijemci su posvećivali posebnu pažnju, jer je činilo najbližu i naj podesniju otpornu tačku sa koje se mogao kontrolisati Brački kanal. Imal su namjeru da napuste uporište u Jelsi, i četa koja se nalazila u Jels vršila je pripreme za prebacivanje u uporište na Sućurju. Istovremen glavnina njemačkog bataljona otpočela je sa prebacivanjem iz Sućurja n kopno. Naša obaveštajna služba primjetila je da Nijemci napuštaju Suću raj, i o tome su i obavjestili štab 26. divizije. Oni nisu znali kakav je piai Nijemaca i da će se četa iz Jelse prebaciti u uporište na Sućurju. Na csnov takvog obavještenja štab 26. divizije je odlučio da na Hvar uputi dva ba taljona 1. dalmatinske brigade.

Za izvršenje postavljenog zadatka je upućen 1. i 4. bataljon. Za obje dinjenje djejstva bataljona određen je načelnik štaba 1. dalmatinske bri gade Ljubo Truta.

Zadatak bataljonima nije preciziran, jer situacija na Hvaru nije bil jasna. Trebalj je da se bataljoni upravljaju prema situaciji na licu mjest a zadatak je bio – izvršiti napad na neprijateljsko uporište u Jelsi.

Saveznička komanda na Visu, po odobrenju štaba 26. divizije, odlučil je takođe da na Hvaru iskrca jednu četu komandosa. Saveznički komandosi, koristeći svoja brza i savremena plovna sredstva, ranije su se iskrca na sjevernoj obali ostrva Hvar.

Dvadeset drugog marta 1944. godine u 14.30 časova bataljoni su s ukrcali u luci Vis na četiri motorna jedrenjaka Mornarice NOVJ u pratr, naoružanog broda (NB-7). Zahvaljujući hrabrosti i umješnosti naših moj nara, iako su bili znatno sporiji od savezničkih, naši brodovi su stigli n mjesto iskrčavanja u 21 čas u Goromin Dolac na južnoj obali Hvara. P iskrčavanju je načelnik štaba brigade naredio da 4. bataljon ostane u G romin Docu, a sa 1. bataljonom krenuo je preko sela Vrh u pravcu Jelsi Akcija naših bataljona i komandosa na Hvaru nije bila sinhronizovana. i selu Vrh uhvaćena je veza sa komandantom savezničkih komandosa ko je obavjestio načelnika štaba 1. dalmatinske brigade da se komandosi ne laze kod Jelse i da od njih očekuje izvještaj. No izvještaj nije stizao iak su se komandosi tamo nalazili već od 18 časova. S obzirom na to da je situacija bila potpuno nejasna, zajednički je odlučeno da se sačeka izvjež laj komandosa. Naređeno je 1. bataljonu da postavi obezbjeđenje i da upu patrolu u pravcu kote 250 (Grad). Međutim, čim se patrola uputila prem

» U knjizi: »Der Weg der 118. Jäger Division« kapetan Thörner (Temer) pi o tome sljedeće: »Plan je bio da osim naie čete ceo bataljon napusti ostrvo, a na četa da i dalje pod svojom kontrolom drži istočni deo ostrva, u stvari je treba da tamo odmaraju 21. marta. Utovar je kao i obično trajao duže nego što bilo predviđeno i tako je za isti pridodat još jedan dan. Ceo ovaj dan (22. mart) b je u znaku potištene nervoze. Avioni su postali dosadniji nego ikada. Više nisu di lazili čamci, pa i sama tehnička sredstva za vezu povremeno su otkazivala. Sa dr gih ostrva je osmotreno i nama javljeno da se iskrcale najprije 16, a poslije 9 n prijateljskih čamaca. Svijetleće rakete su se uzdizale ne mnogo daleko od nas. Bi je jasno da nitko više nije mogao da napusti ostrvo, pa je marš naše čete, ugov ren za 23. mart u 3,00 časova ujutro. Pod uticajem ovih uzbudjujućih znakova i vj sti odlučeno je da treba odmaršovati već 22. marta u 08.00 časova uveče. Mi si namjeravali da se dohvativimo puta koji od Jelse vodi grebenom i da duž grebe odemo na naš novi položaj«. Zbornik V, knj. 25, dok. 113. primjedba br. 5.

toj koti, na nju je otvorena vatra iz automata. Od te vatre bio je ranjen i jedan borac iz patrole. Poslije toga je bilo jasno da se tu nalaze Nijemci, na osnovu čega je načelnik štaba brigade odlučio da 1. bataljon odmah stupi u borbu. Stab bataljona je izdao naređenje četama da krenu u napad u pravcu kote 250. Za kratko vrijeme došlo je do žestoke borbe prsa u prsa između jedinica 1. bataljona i Nijemaca. Nijemci su krenuli u napad istovremeno kada i 1. bataljon. Poslije kraće, ali žestoke borbe, jedinicama bataljona uspjelo je da razbiju neprijatelja. Druga četa 1. bataljona u toj borbi zarobila je 24 njemačka vojnika.

Cim je 1. bataljon stupio u borbu, načelnik štaba brigade odlučio je da u borbu uvede i 4. bataljon. Po pristizanju, 4. bataljon je takođe stupio u borbu, prisilio neprijatelja na povlačenje i produžio da ga goni u pravcu sela Poljica, ne dozvolivši mu da se sredi i organizira za odbranu.

Engleski komandosi su uveče 22. marta, u rejonu Jelse, upali u minjska polja, gdje su zbog ograničenog kretanja ostali čitavu noć, i zbog toga nisu mogli da pošalju izvještaj. Tek ujutro 23. marta oko 6 časova, kad su Nijemci bili razbijeni, izvukli su se iz minskog polja i stigli u selo Vrh.

Po pristizanju komandosa, načelnik štaba brigade i komandant engleskih komandosa sporazumjeli su se da naši bataljoni krenu u pravcu zapadnog dijela ostrva da ga čiste od neprijatelja, a da komandosi to isto učine u istočnom pravcu. Međutim, sporazum nije ostvaren zbog toga što su jedinice 4. bataljona već bile dosta daleko odmakle u gonjenju neprijatelja u pravcu sela Bogomolje. Jedna četa 4. bataljona zarobila je 15 neprijateljskih vojnika. Da se ne bi izgubilo u vremenu vraćanjem 4. bataljona i upućivanjem u zapadnom pravcu ostrva, 4. bataljon je i dalje nastavio sa gonjenjem neprijatelja u pravcu Bogomolje, a u tom pravcu upućeni su i komandosi. Nisu postigli neke rezultate u toj akciji, te su se navečer 23. marta povukli na ostrvo Vis. Prvi bataljon upućen je u pravcu Staroga Grada u zapadnom dijelu ostrva.

Poslije razbijanja neprijateljskih jedinica u rejonu Jelse i povlačenja savezničkih komandosa na Vis, izgledalo je kao da na Hvaru nema drugih neprijateljskih snaga osim grupica razbijene njemačke čete. Na osnovu takvog utiska, ne predviđajući da postoje mogućnosti dolaska neprijateljskih pojačanja na ostrvo Hvar, donesena je odluka da bataljoni produže čišćenje ostrva: jedan u zapadnom, a drugi u istočnom pravcu. U tom vremenu, tj. noću 23/24. marta neprijatelj je na Sućuraj iskrcao dvije čete i sa tim jedinicama krenuo u pravcu sela Bogomolje s ciljem prikupljanja dijelova razbijene čete.

Dvadeset četvrtog marta uveče, istočno od Bogomolje došlo je do oštре borbe između novoiskrcanih jedinica neprijatelja i jedinica 4. bataljona. Poslije tog sudara bataljonu je naređeno da se povuče pod zaštitom manjih dijelova. Dok su se jedinice bataljona povlačile u uvali Bristova primjećen je jedan neprijateljski brod, koji je bio oštećen prilikom napada savezničkih aviona. Brod je upravo pristajao u uvali da prihvati dijelove razbijene njemačke čete. Jedinice bataljona zarobile su posadu broda od pet mornara.

Dvadeset petog marta stiglo je naređenje štaba 26. divizije da bataljoni i dalje ostanu na Hvaru sa slijedećim rasporedom: 1. bataljon u rejonu sela Brusje, a 4. bataljon u rejonu Pitvanske plaže, a jedan vod 4. bataljona nalazio se u rejonu sela Zastržića. Bataljoni su tu ostali nekoliko dana, jer se računalo da će Nijemci produžiti sa nadiranjem prema

zapadnom djelu ostrva. Međutim, oni su se povukli iz rejona sela Bogo-molje u uporište Sućuraj i nisu pokazivali nikakve namjere za prodiranje prema zapadnom djelu ostrva. S obzirom na tu situaciju, bataljoni su se brodovima Mornarice NOVJ prebacili na ostrvo Vis, jer nije im ni bio zadatak da tada potpuno oslobole Hvar. Akcija 1. i 4. bataljona iako je planirana na brzinu, bez dovoljno podataka o neprijatelju, završila se je vrlo uspješno. U borbi kod Jelse zarobljen je 131, ubijeno 35 njemačkih vojnika, zaplijenjeno 127 pušaka, 9 strojnica, 13 pištolja, dve automatske puške, četiri telefona, pet dvogleda, dosta municije i druge opreme.

Za pokazanu hrabrost i ispoljenu odlučnost štab 26. divizije pohvalio je 1. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade i borce 1. bataljona: Paška Skubonju, Ivana Jamana, Jovu Tarlaca, Marka Bakulu, Iliju Mirkovića, Jakova Jovića, Bojića, Andriju Rosandića, Baranovića, Frana Bubića i bolničarku Tatjanu Frančeski i borce 4. bataljona: Antu Maretića, Josipa Fiamenga Milana Pazađina, Marka Dragičevića, Borka Vitasovića, Luku Trninicu Vladimira Simića, Simu Framontana, Vladimira Benca, Josipa Lilovića Antu Cecića, Petra Tomaša, Raula Siškova, Janju Gašpar, Stjepana Cvrlje Ivu Ugrinu i Cvetku Pocrnju.

Ovo je bio prvi veći poraz Nijemaca na ostrvima srednje Dalmacije, koji su im nanijele jedinice 1. dalmatinske brigade sa ostrva Vis. Uspješna akcija dalmatinskih bataljona primorala je Nijemce da odustanu od slobodnog krstarenja po ostrvima sa manjim patrolama. Neprijatelj je otpočeo da prikuplja svoje snage u manji broj uporišta i prešao intenzivno na njihovo utvrđivanje.

NAPAD NEPRIJATELJSKE AVIJACIJE

Za 28. marta uveče je bila predviđena vježba savezničkih aviona na Visom, o čemu su bile obavještene jedinice 1. dalmatinske brigade, međutim do vježbe nije došlo iz nepoznatih razloga.

Njemački avioni su 28. marta napali i bombardovali ostrvo Vis. Najžešće je napadnuta luka Vis i sam grad. Napad aviona zahvatio je i sele Podselje, gdje je bilo sjedište štaba 1. dalmatinske brigade. Od napada nijeslo bilo veće materijalne štete, ali je teže ranjen zamjenik političkog komesar-a 1. brigade, Mirko Novović, zbog čega je prebačen u Italiju radi liječenja. »To je uzbudilo čitavu brigadu. Njegovim odlaskom u bolnicu, nedostajao je čitavom sastavu brigade. Pod rukovodstvom druga Mirka i njegovim upornim radom partijska organizacija, doživjela je uspjeh na političkom, moralnom i ideološkom uzdizanju. On se kroz rad u partiji, brzi saživio sa sredinom u koju je došao, shvatio i razumjeo tu sredinu. Uočit je suštinske probleme u jedinicama brigade na kojima je neumorno radić da ih otkloni. U svom radu nije mu nikada bilo teško da pomogne drugim; bilo u radu ili ličnim problemima. U njemu je razvijen humani i ljudsk odnos prema ljudima. Međutim, bio je nepomirljiv i veoma strog prem; nepravilnostima, aljkavosti i nemarnosti u izvršavanju zadataka. Zbog takvih njegovih osobina bio je cijenjen i poštovan. Citava brigada stajali je iza toga da se drug Mirko po povratku sa liječenja vrati u brigadu. Ni zahtjev brigade drug Mirko se zaista i vratio u brigadu" ali za kratko, je je morao otići na novu i odgovorniju dužnost«.

* Izjava Bogdana Stupara i Vase Đapića.

TREĆA PREKOMORSKA BRIGADA

U martu 1944. godine na Vis je stigla 3. prekomorska brigada iz Italije. Ona je formirana od boraca interniraca pretežno iz Slovenije i dijela Istre i Slovenskog primorja. Njen rukovodeći sastav činili su uglavnom komunisti Slovenci a borački i starješinski sastav imao je već neka ratna iskustva. Brigada je stavljena pod komandu 26. divizije na Visu.

Dolaskom 3. prekomorske brigade na Vis ojačana je odbrana ostrva. Jačanjem odbrambenih snaga Visa stvorili su se realni uslovi da se veći dio snaga može odvojiti sa Visa za aktivna djejstva na druga ostrva i obalu.

CLAN VRHOVNOG ŠTABA U INSPEKCIJI 26. DIVIZIJE

U prvoj polovini aprila 1944. godine na ostrvo Vis je stigao član Vrhovnog štaba NOV i POJ Sreten Zujović Crni. Cilj njegove posjete ostrvu bio je da sa štabovima 26. divizije i Mornarice prekontroliše mogućnost odbrane ostrva Vis. borbene sposobnosti i moralno-političko stanje divizije.

Pošto je Zujović obišao jedinice i odbrambene položaje, i pregledao plan za odbranu ostrva, na sastanku štaba 26. divizije i Mornarice NOVJ pretreseno je cjelokupno stanje u jedinicama. Na izlaganje štaba divizije o preduzetim mjerama za odbranu izведен je zaključak da je Vis uspješno branjen. Na to je on odgovorio »Da. vi ste ga odbranili, jer nije bio ni napadnut«. Kad je nastao tajac, slijedila je napomena: »Sve te mjere utvrđenja i zaprečavanja, planovi i koncepcija odbrane su na mjestu, ali kakvi su vam borci? Ako ljudi nisu dobro prokušani, i svjesni borci, sve mjere su uzaludne. To treba provjeriti, to samo proba može potvrditi«.¹⁰⁰⁾

Provjera jedinica i njihovo držanje u borbi bili su mogući jedino izvođenjem desantnih akcija na susjedna ostrva, na kojima je neprijatelj izgradio svoja uporišta. Istina je da izvođenje akcija na ostala ostrva nije bilo bez rizika. Ukravljivanje, prevoženje i iskravljivanje jedinica moralo se vršiti isključivo noću, zbog toga što je njemačka avijacija bila veoma aktivna u svojim izviđačkim djelatnostima nad ostrvima srednjeg Jadrana. Jedinice su prevožene brodovima kojima je raspolagala Mornarica NOVJ, a to su bili uglavnom motorni jedrenjaci. Neposredno obezbjeđenje transporta vršili su naoružani ribarski brodovi. Brzina transportnih brodova nije prelazila prosjek od 5 milja. Ako se to uporedi sa brodovima kojim su raspolagali Nijemci na Jadranu, a to su bile lake plovne ratne jedinice sa velikom brzinom i moćnim naoružanjem, koje su mogle u toku jedne noći prevaliti veliku daljinu i pojaviti se tamo gdje su se najmanje mogle očekivati, može se zaključiti da je obezbjeđenje naših jedinica za vrijeme prevoženja morskim putem bilo nedovoljno.

Na osnovu procjene situacije na ostrvima srednjeg Jadrana i sugestije Sretena Zujevića da je potrebno provjeriti borbenu vrijednost jedinica 26. divizije, štabovi 26. divizije i Mornarice NOVJ otpočeli su sa vojno-političkim pripremama jedinica za desantni napad na ostrvo Korčulu.

Štabovi su isplanirali akciju većih razmjera. Odlučeno je da se desant izvede na ostrva Mljet i Korčulu. Saglasili su se da se trupe prevezu brodovima Mornarice NOVJ. Zatraženo je od štaba savezničkih snaga na Visu da i oni učestvuju u planiranim operacijama. Saveznici su pristali da po-

"•1 Ante Biočić, Odbrana otoka Visa. Mornarički glasnik IV,»4., str. 516.

mognu izvođenje napada na taj način što bi saveznička avijacija redovnim izviđanjem ujutro i uveče obezbjeđivala vazdušni prostor, a na dan izvođenja napada bi izvršila nekoliko preletanja zapadnog dijela ostrva Korčule sa ciljem obezbjeđenja jedinica iz vazduha. Lake ratne plovne jedinice vršile bi vanjsko obezbeđenje za vrijeme prevoženja i iskrcavanja trupa, u vodama ostrva Vis i Korčula, u Korčulanskom i Lastovskom kanalu Stabu mornarice NOVJ saveznici su stavili na raspolaganje dva desantno-jurišna čamca (tipa LCA) za prevoženje artiljerijske baterije 75 mm na ostrvo Korčulu. Pomoć saveznika za izvođenje napada i u ovolikom obimu bila je značajna, jer je saveznička avijacija omogućila i po danu plovidbu brodova od Visa do Korčule i obratno, kao i prevoženje ranjenika sa Korčule na Vis. Isto tako bilo je značajno što su nam stavili na raspolaganje desantno-jurišne čamce, što je olakšalo ukrcavanje i iskrcavanje artiljerijskih oruđa, jer je bilo teško i sporo ukrcati i iskrcati artiljerijska oruđa sa motornog jedrenjaka.

Planom napada bilo je predviđeno da se dio jedinica iskrca na ostrvo Mljet. Trebalо je da se one iskrcaju na Mljet jedan dan ranije nego što će se glavne snage iskrcati na ostrvo Korčulu. Ranije iskrcavanje na Mljet imalo je za cilj, pored likvidiranja neprijateljskih snaga na tom ostrvu, da privuče svu neprijateljsku pažnju na Mljet. Da bi se postigao željeni cili desant na Mljet morao je djeistvovati brzo i energično, kako bi neprijatelj stekao uvjerenje da napadač vrši napad radi njegovog posjedanja i držanja. Neprijateljska intervencija mogla se očekivati sa Pelješca u pravcu Mljeta ili Korčule. Bilo je poželjno da neprijatelj svoju rezervu uputi na Mljet, što bi u svakom slučaju olakšalo izvršenje glavnog zadatka na Korčuli.

Planom je bilo predviđeno da jedinice iskrcane na Mljetu u toku jednog dana likvidiraju neprijatelja i da se istog dana, padom mraka, povuku sa Mljeta, ukrcaju na brodove u uvali Miholjska i prebace na Lastovo, kako bi na tom ostrvu mogli obrazovati divizijsku rezervu koja se u slučaju potrebe može upotrijebiti za intervenciju na Korčuli.

Za izvršenje planiranog napada bile su predviđene sljedeće jedinice: dvije kompletne brigade i dva bataljona, dakle svega 10 bataljona i jedna brdska baterija 75 mm. Svaka brigada imala je u svom formacijskom sastavu po jednu minobacačku četu, koje su imale po 6 minobacača 81 mm. Stab Mornarice NOVJ odredio je brodove za prevoženje jedinica na Mljet i Korčulu: 22 motorna jedrenjaka, 26 leuta i tri sanitetska broda. Za obezbeđenje prevoženja trupa, određena su četiri naoružana broda Mornarice NOVJ i dva jurišno-desantna čamca za prevoženje artiljerijskih oruđa.

Trebalo je da se pri iskrcavanju na Korčulu glavne snage podijele u dvije napadne kolone, južnu i sjevernu. Južna kolona bi se iskrcala na južnoj obali, od luke Brna do uvale Zaglav, a sjeverna na obali zapadnog dijela ostrva, od uvale Propratna do uvale Prigradica, sa ciljem likvidiranja neprijateljskih snaga u Prigradici i Velaluci i sadještva sa južnom napadnom kolonom u likvidiranju neprijateljskog uporišta u selu Blato, a zatim bi obe kolone trebalo da produže napad u pravcu sela Smokvice.

Na srednjodalmatinskim ostrvima i obali nalazile su se brojne i dobro opremljene snage neprijatelja. Glavne snage su organizovale protivdesantnu odbranu duž obale, dok su se na ostrvima nalazili njihovi istureni položaji (predstražarski položaji). Držanjem ostrva neprijatelj je obezbeđivao plovidbu duž jadranske obale i protivdesantnu odbranu na obali.

Posjednute tačke neprijatelj je izgradnjom fortifikacijskih objekata pretvorio u uporišta, koristeći u velikoj mjeri zaprečavanje (žičane i min-ske prepreke). Gdje je to bilo moguće, planirao je zaprečnu artiljerijsku vatru sa obale. Zadatak neprijateljskih snaga na ostrvima bio je da uporno brane posjednute položaje.

Na srednjem Jadranu neprijateljske ratne plovne jedinice nisu bile aktivne, ali nije bilo isključeno da se mogu pojaviti bilo na kojem mjestu na tom dijelu Jadrana, pogotovo što je neprijatelj raspolagao brzim borbenim čamcima koji su u toku jedne noći mogli prevaliti veliku daljinu.

Neprijateljska avijacija bila je aktivna i redovno je ujutro i pred mрак vršila izviđanja luka i uvala na ostrvima. Zbog izviđačke aktivnosti neprijateljske avijacije, prevoženje jedinica NOVJ moralo se vršiti isključivo noću.

Drugi bataljon, koji se nalazio u brigadnoj rezervi u rejonu sela Podselja, 12. aprila izvršio je pokret u pravcu Milne da smijeni 1. bataljon na položaju Stončica – Milna. Kada je bataljon bio u pokretu sa aerodroma na Visu uzleteo je saveznički avion, koji se odmah po uzletanju srušio i pao na kolonu bataljona. Od pada aviona poginulo je 12 boraca.

DESAN NA OSTRVO MLJET

Neprijatelj je na ostrvu Mljetu imao ojačanu četu 2. bataljona 750. puka 118. lovačke divizije, u jačini oko 200 vojnika, koja je bila raspoređena na koti 514 (V. Grad) i 488 (M. Grad). Na tim kotama neprijatelj je organizovao glavno uporište za odbranu ostrva, dok su se manje jedinice nalazile u luci Sobra, na koti 372 (Straževac) i u selu Babino Polje. U selu Radulići nalazila se žandarmerijska stanica. Komanda i pozadinski djelovi bili su u Velom Dolu. Posjednute položaje neprijatelj je utvrdio i organizovao za kružnu odbranu. Najbolje su bile utvrđene kote 514 i 488. opasane bodljikavom žicom i minskim poljima. Pojačanje se moglo očekivati sa poluostrva Pelješac, preko luke Sobra, a manje vjerovatno preko luke Polače.

Za izvršenje desantnog napada na Mljet određene su sljedeće jedinice dva bataljona i minobacačka četa 11. dalmatinske brigade i 3. bataljon 1. dalmatinske brigade. Grupom bataljona rukovodio je štab 11. dalmatin-ske brigade na čelu sa komandantom brigade Milanom Atlagićem. Bataljoni su bili podjeljeni na dvije napadne kolone da bi mogli jednovremeno da izvrše napad sa dva pravca, sa zapadnog i istočnog dijela ostrva. Zapadnu kolonu formirali su dva bataljona i minobacačka četa 11. brigade, a istočnu kolonu 3. bataljon 1. dalmatinske brigade. Obje napadne kolone trebalo je da se iskrcaju na južnu obalu Mljeta zaključno uvalom Miholjska i rtom Veli Zaglavac.

Ostrvo Mljet udaljeno je od Visa 64 milje, a prosječna brzina brodova NOVJ iznosila je 5 nautičkih milja. Ovu razdaljinu motorni jedrenjaci nisu mogli preći za jednu noć. Zbog toga se prevoženje bataljona od Visa do Mljeta moralo izvršiti u dvije etape. Prva etapa bila je prebacivanje sa Visa na Lastovo, a druga etapa sa Lastova na Mljet. Za prevoženje štab 4. pomorskog obalskog sektora na Visu odredio je šest motornih jedrenjaka, osam leuta i jedan bolnički brod. Za neposredno obezbjeđenje tran-

sporta određena su dva naoružana broda (NB-7 i NB-8) Mornarice NOVJ. Transportom je komandovao oficir mornarice, kapetan Davor Orebic.

Za ukrcavanje zapadne i istočne kolone, brodovi su podeljeni na dvije grupe. Za ukrcavanje zapadne kolone brodovi su se prikupili u luci Vis a za ukrcavanje istočne u luci Rukavac. Obje kolone je trebalo da isplove za Lastovo 17. aprila, ali je vladalo nevrijeme, te je isplovljene odgođeno za 19. april. Obje su isplovile sa Visa u 20 časova. Oko 22 časa kolone su se spojile kod ostrva Rovnik i produžile plovidbu za Lastovo, gdje su stigle ujutro 20. aprila. Toga dana jedinice su se odmarale, a rukovodioči Mornarice i načelnik štaba 26. divizije održali su sastanak, na kojem je razmatrano kako da se uspješno izvrši postavljeni zadatak. Istog dana u 20 časova kolone su isplovile sa ostrva Lastova. Po pristizanju na odredište zapadna kolona produžila je plovidbu do uvale Miholjska, gdje je stigla u 1.15, a istočna kolona doplovila je do rta Veli Zaglavac u 0.30 časova 21. aprila. Naoružani brodovi obezbjeđivali su mjesta iskrčavanja. Obje kolone su po iskrčavanju produžile sa nastupanjem prema neprijateljskim položajima.

Prednji dijelovi zapadne kolone oko 6 časova naišli su na otpor žandarma u selu Radulići, koji su brzo likvidirani, a kolona je nastavila sa nastupanjem, i to glavninom u pravcu k. 514 (V. Grad), dok su manji djelovi nastupali kroz selo Babino Polje da bi uhvatili vezu sa istočnom kolonom.

Istočna kolona je oko 6.30 časova otpočela sa napadom na neprijateljsko uporište luku i mjesto Sobra. Za to uporište vodila se oštra borba sve do 11 časova. Neprijatelj se uporno branio gotovo iz svake kuće. Vod koji je bio upućen na kotu 372 (Straževac) uspjeo je da do 9.30 časova likvidira grupu neprijateljskih vojnika. Rezultat borbe u luci Sobra i na koti 372 bio je – 37 ubijenih neprijateljskih vojnika. Za to vrijeme jedinice zapadne kolone uspjele su da likvidiraju neprijateljske dijelove u Babinom Polju, a glavnina je vodila žestoku borbu za uporište na koti 514 (V. Grad).

Po likvidiranju neprijateljskog uporišta u selu Sobra štab 3. bataljona 1. dalmatinske brigade usmjerio je jedinice na neprijateljsko uporište na M. Grad, ostavljajući obezbjeđenje na Straževcu. Čete su izvršile tri uzastopna juriša na M. Grad, ali nisu uspjele da ga zauzmu. Neprijatelj je pružao jak otpor obasipajući streljački stroj napadača snažnom mitraljescem vatrom.

Oko 18 časova bataljoni 11. brigade, uz podršku minobacača uspjeli su da likvidiraju neprijatelja na V. Gradu. Potom je dio snaga zapadne kolone učestvovao sa 3. bataljonom 1. brigade u napadu na M. Grad.

Jedinice su izvršile pripreme za odlučan napad na neprijateljsko uporište na M. Gradu. Uz podršku minobacača, napad je otpočeo u 20 časova 21. aprila. U silovitom jurišu uspjele su da zbace neprijatelja i da ovladaju tom kotom. Time je bilo likvidirano posljednje neprijateljsko uporište na ostrvu Mljet. Partizanske jedinice zadovoljile su se zauzimanjem M. Grada, i nisu dalje gonile već razbijenog neprijatelja. Ovo je neprijatelju omogućilo da se sredi i da pređe u protivnapad. U protivnapadu mu je uspjelo da zbaci partizanske jedinice i da ponovo posjedne izgubljene položaje na M. Gradu. Po gubitku položaja na toj koti, jedinice 3. bataljona 1. dalmatinske brigade ostale su na položaju južno i jugozapadno od nje sve do 23. aprila naveče. Bataljoni 11. dalmatinske brigade su bez borbe napustili

kotu 514 (V. Grad) i povukli se na položaje jugozapadno i zapadno od nje. U toku 22. aprila jedinice su ostale na tim položajima i nisu vršile dalje napade na neprijatelja, već su samo pripucavale. Bataljoni 11. brigade organizovali su izviđanje preko kote 514, jer na njoj nije bilo neprijatelja. U toku tog dana neprijatelj je sa Pelješca artiljerijskom vatrom tukao položaje zapadno od Luke Sobra, iako tamo nije bilo naših jedinica. Saveznički avioni su toga dana nekoliko puta preletjeli ostrvo, a poslije njihovog odlaska ostrvo su preletjeli i njemački avioni, ali nije došlo do međusobnog vazdušnog sukoba.

Bataljoni su na položajima zanoćili 22. 23. aprila, a u popodnevnim časovima 23. aprila upućena je jedna četa 11. brigade na V. Grad sa zadatkom da sahrani poginule borce koji su ostali nesahranjeni i da prikupi preostali plijen.¹⁰¹⁾

Nijemci su noću između 22. i 23. aprila uputili pojačanje svojim jedinicama na Mljetu, u jačini jedne ojačane čete. Da bi obezbjedili iskrčavanje čete u jednu od uvala zapadno od Sobra, Nijemci su sa Pelješca tukli artiljerijskom vatrom kote 410, 268 i 169, mada na njima nije bilo partizanskih jedinica.

Istog dana pred mrak, izviđači 11. brigade su primjetili nastupanje neprijatelja sa sjeverne i sjeveroistočne strane prema V. Gradu. Za kratko vrijeme došlo je do borbe između čete iz 11. brigade i prispjelih jedinica neprijatelja. Pod pritiskom jačeg neprijatelja četa se povukla u sastav svog bataljona.

Prema postavljenom zadatku, trebalo je da se bataljoni povuku sa Mljeta odmah po likvidiranju neprijateljske uporišta na ostrvu, odnosno u toku noći 21/22. aprila. Međutim, uslijed jakog vjetra i visokih talasa brodovi nisu mogli da pristanu uz obalu, jer je prijetila opasnost da ih talasi nabace na grebene i razbiju. Zbog toga su bataljoni morali ostati na Mljetu sve do 23. aprila naveče. To iščekivanje da vjetar prestane i da se more umiri uticalo je na držanje bataljona.

Istog dana pred veče tri njemačka aviona napala su brodove Mornarice NOVJ u uvali Miholjska. Naoružani brodovi otvorili su vatru iz protivavionskih topova i mitraljeza i odbili napad aviona.

Grupa bataljona, pored izvjesnih nedostataka, izvršila je postavljeni zadatak. Uspjeli su da u toku prvog dana likvidiraju neprijateljsko uporište na Mljetu i nanijeli mu osjetne gubitke. Uz to su brzim i odlučnim napadima privukli pažnju neprijatelja i uspjeli da privuku njegovu rezervu na ostrvo Mljet. Angažovanje neprijateljske rezerve na Mljetu olakšalo je glavnim snagama divizije likvidiranje neprijateljskih uporišta na zapadnom djelu ostrva Korčula. Situacija se odvijala u prilog zamisli štaba 26. divizije, kako se i očekivalo.

U borbama na Mljetu neprijatelj je imao 96 mrtvih i 46 zarobljenih. Zaplijenjeno je 120 pušaka, dva teška bacača, 8 lakih, 12 automata, 25 pištolja i jedna radio-stanica. Gubici partizana su bili 25 mrtvih i 76 ranjenih.

Sve jedinice otpočele su sa ukrcavanjem 23. aprila uveče u uvali Miholjska. Ukrčavanje na brodove išlo je dosta teško i sporo, naročito je

"" U izvještaju štaba 11. dalmatinske brigade od 28. IV 1944. g. nije dato objašnjenje zbog čega četa nije bila upućena na kotu 514 (V. Grad) dan ranije, tj. 22. aprila (Zbornik V. knj. 26. dok. 123).

bilo sporo ukrcavanje ranjenika. Brodovi su teško mogli da pristanu uz samu obalu, jer je bila nepristupačna. U toku ukrcavanja, došlo je do sudara dva naoružana broda, u samoj uvali Miholjska, jedan od njih bio je jako oštećen, tako da nije bio sposoban za plovidbu, te je morao biti potopljen.

Iako su imali poteškoća oko ukrcavanja, brodovi su na vrijeme isplovali i do svanuća 24. aprila stigli na Lastovo, gdje su jedinice provele dan, a noću 24/25. aprila otplovile na ostrvo Vis.

DESANTNI NAPAD NA KORČULU

Korčulu su branili 1. i 2. bataljon 750. puka 118. njemačke lovačke divizije. Drugi bataljon bez jedne čete, koja se nalazila na Mljetu, nalazio se na istočnom dijelu ostrva, na položajima Račište i Pupnatska Luka, a manji djelovi nalazili su se u Korčuli i Lubardi.

Prvi bataljon, ojačan jednom baterijom haubica 75 mm i jednom baterijom protivtenkovskih topova 37 mm, imao je u svom sastavu tri pješadijske čete, koje su imale u svom naoružanju svaka po 9 puškomitrailjeza (»šaraca«), dva laka bacača, jedan protivtenkovski top 37 mm. Pored pješadijskih imao je i jednu prateću četu, koja je imala u svom naoružanju 12 teških mitraljeza, 6 bacača 81 mm. Jačina bataljona bila je oko 800 vojnika.¹⁰²⁾

Glavnina bataljona držala je položaje u Blatu i oko njega, a manji dijelovi Velaluku, Pridgradicu i Smokvicu. Posjednute položaje neprijatelj je organizovao za odbranu, iskopao je rovove, izgradio bunkere i otporne tačke koje je opasao žicom. Izgradnjom fortifikacijskih objekata položaje u Blatu i oko njega pretvorio je u odbrambeno uporište.¹⁰³⁾

Za izvršenje desanta i likvidaciju neprijateljskih uporišta na zapadnoj polovini ostrva Korčule određene su sljedeće jedinice 26. divizije: 1. dalmatinska brigada, bez jednog bataljona, dva bataljona 11. i dva bataljona i minobacačka četa 12. dalmatinske brigade i jedna brdska baterija 75 mm (četiri oruđa) – svega šest bataljona, jedna baterija i dvije minobacačke čete. Radi jednovremenog i obuhvatnog napada na neprijateljska uporišta u Blatu i Velaluci, jedinice su bile podjeljene na dvije napadne kolone, na južnu i sjevernu.

Južna napadna kolona bila je sastava: 1. dalmatinska brigada bez 2. i 3. bataljona, dva bataljona 11. dalmatinske brigade i brdska baterija 75 mm diviziona, ukupno četiri bataljona. Kolonom je komandovao štab

¹⁰²⁾ Na položajima oko Blata smještene su četiri čete. Tri čete su naoružane sa po 9 »šaraca«, po dva laka bacača, po jednim protivtenkovskim topom 37 mm, a jedna četa sa 12 teških mitraljeza i 6 teških bacača 81 mm. Blato je opasano rovovima, zaprekama bodljikave žice i minskim poljima. Takođe, na položajima oko sela izgrađena su mitraljeska gnezda i rovovi za pješadiju (Zbornik V, knj. 26. dok. 88).

¹⁰³⁾ Wildner Reinhold zarobljenik br. 240037 opisao je upotrebu 1. diviziona 668. artiljerijskog puka na jugoslovenskom tlu ovako:

»Do početka marta 1944. godine treća baterija nalazila se u Veloj Luci u cilju zaštite obale, zajedno sa trećom četom 750. lovačkog puka. Zatim sve rasijane snage bile su prikupljene na uporište Blato, dok je u Vela Luci ostala samo jedna mala pokretna grupa. Vrijeme do početka velikog napada trupa 26. dalmatinske divizije na naše uporište bilo je ispunjeno u radovima na izgradnji odbrambenog položaja oko Blata« (Arhiv VII. fond NOP-a, k. 73B. reg. br. 3/3).

1 dalmatinske brigade na čelu sa komandantom brigade. Zadatak kolone je bio da se iskrca na južnu obalu ostrva Korčule, od luke Brna do uvale Zaglav, a potom da uz sadještvo sa sjevernom napadnom kolonom likvidira neprijateljsko uporište u rejonu sela Blato obezbjeđujući se od sela Smokvica i grada Korčula. U daljem napadu je trebalo da nastupa u pravcu Smokvice. Štab 4. pomorskog obalskog sektora odredio je za prevoženje jedinica južne kolone 10 transportnih brodova (motornih jedrenjaka), 10 leuta i jedan sanitetski brod, i dva engleska jurišno-desantna čamca za prevoženje brdske baterije. Za neposredno obezbjeđenje bio je određen jedan naoružani patrolni čamac (PČ-2). Za komandanta transportnog konvoja bio je određen oficir mornarice kapetan Branko Sušljić. U to vrijeme neprijateljski torpedni čamci krstarili su u vodama Mljetu, Korčule i Visa.¹⁰⁴⁾ Zbog toga su na palube bočno na svim tim brodovima postavljeni puškomitraljezi.

Sjeverna napadna kolona bila je sastava: 12. dalmatinska brigada bez dva bataljona i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade, ukupno tri bataljona. Za komandanta kolone određen je komandant 12. brigade. Zadatak kolone bio je da se iskrca na sjevernoj obali ostrva Korčula, od uvale Proptorna do uvale Prigradica, da likvidira neprijateljske snage u rejonu Velaluke i Prigradice, a sa dijelom jedinica da sadejstvuje sa južnom kolonom u likvidiranju neprijateljskog uporišta u Blatu i prekine komunikaciju između Blata i Smokvice. Štab 4. pomorskog obalskog sektora odredio je za prevoženje jedinica sjeverne kolone šest transportnih brodova (motornih jedrenjaka), osam leuta i jedan sanitetski brod. Za neposredno obezbjeđenje transportnog konvoja određena su dva naoružana broda (NB-3 i NG-4) Mornarice NOVJ. Komandant transporta bio je oficir mornarice kapetan Jože Vrtočnik.

Jedinice sjeverne kolone ukrcale su se na brodove u luci Vis a isplovile u 21 čas. Iskrčavanje jedinica završeno je do 5 časova 22. aprila. Uvale za iskrčavanje trupa Nijemci su prethodno minirali, pa su jedinice sjeverne kolone morale tražiti druge neminirane uvale, koje nije bilo lako pronaći. Korčulanski partizanski odred trebalo je da razminira određene uvale, ali to nije učinio zbog toga što su Nijemci kontrolisali te uvale.

Jedinice južne kolone ukrcale su se na brodove u lukama Rukavac i Milna. Vrijeme isplovljenja sa Visa za južnu obalu Korčule bilo je kao i za sjevernu kolonu. Odmah po isplovljenju jedinica sa Visa došlo je do većeg kvara motora na motornom jedrenjaku »Augustin«. Na taj brod je bila ukrvana prethodnica kolone, jedna četa 1. bataljona 1. brigade. Uslijed većeg kvara motor se nije mogao brzo popraviti, tako da je brod izostao iz kolone. Noć je bila tamna, a davanje signala bilo je zabranjeno, te ga patrolni čamac nije mogao pronaći. Brod »Sloga« koji je plovio sa Visa za južnu obalu Korčule, na kojem su se nalazili članovi štaba 26. divizije, slučajno je na svom putu, naišao na jedrenjak »Augustin«. Kad

"") »Za to vrijeme njemački torpedni čamci došli su do jugozapadnog dela Korčule, uvukli se malo u zaliv Vela Luka, a zatim prokrstarili do Visa i severne obale Korčule. Iznad Blata su opazili nekoliko svetlećih granata, jer tu su se vodile borbe, ali ni jedan brod nisu ugledali. Povećali su onda brzinu na preko 30 čvorova i pojurili ponovo prema Mljetu ne bi li otkrili partizanske brodove« (Jovan Vasiljević. Mornarica NOVJ, str. 210–212, Vojnoizdavački zavod. Beograd, 1872).

su članovi štaba divizije saznali šta se zbiva, naredili su komandi brod; da se vrati na Vis. Tako da je 1. bataljon vodio borbu bez jedne čete.

Iskrcavanje jedinica južne kolone završeno je u 5 časova 22. aprila. Po iskrcavanju su bataljoni krenuli na polazne položaje za napad. Toj jutru ostrvo Korčulu je pokrila gusta magla koja je omogućila bataljonima; da neprimjetno posjednu polazne položaje za napad, i to: 1. bataljon ni južnim padinama kote 393 (Petrov vrh) i istočni dio sjevernih padina kot 339, 3. bataljon 11. dalmatinske brigade, bez jedne čete, na kotu 33! (Divina glava), a 2. bataljon 1. dalmatinske brigade bez jedne čete, n: sjevernim padinama kote 237. U rezervi južne kolone bile su dvije čete jedna iz 2. bataljona 1. brigade i jedna iz 3. bataljona 11. brigade, a naia žile su se istočno od sela Brnistrovo i ujedno su obezbjeđivale bateriji brdskih topova 75 mm na vatrenom položaju zapadno od kote 203 (Če linjak).

Cetvrti bataljon 11. dalmatinske brigade po iskrcavanju izvršio ji pokret prema neprijateljskom uporištu u selu Smokvica. Zadatak bata ljona je bio da aktivnim djelovanjem na neprijateljsko uporište ne dozvol neprijateljskim jedinicama da iz istočnog dijela ostrva prodrnu u prave Blata.

Sjeverna kolona po iskrcavanju 1. bataljona 12. brigade krenula j u napad na neprijateljsko uporište Velaluka a 4. bataljon brigade orijen tisan je prema neprijateljskom uporištu Blato. Zadatak 1. bataljona j bio da presječe komunikaciju Blato – Velaluka, i da sadejstvuje sa juž nom kolonom u napadu na uporište Blato, dok je 4. bataljon 1. dalmatinsk brigade, sa dvije čete, bio u rezervi sjeverne kolone u rejonu kote 21 (Mišjak). Jedna četa bataljona zauzela je položaj prema uvali Prigradic sa zadatkom da likvidira grupu neprijateljskih vojnika u Prigradic, zatim da presječe cestu koja vodi iz Smokvice u Blato.

Početak napada bio je predviđen za 6.30 časova, 22. aprila 1944. go dine, ali je zbog zakašnjelog izlaska jedinica na polazni položaj poče u 8 časova. Napadu jedinica prethodila je artiljerijska i minobacačka pri prema, koja je trajala 15–20 minuta. Efekat artiljerijske i minobacačke vatre je bio dobar – od prvih ispaljenih granata ubijeno je oko 30 neprijateljskih vojnika. Uslijed magle bilo je nemoguće pratiti pad artiljerijskih granata kao i zbog nedovoljnih veza, te je došlo do greške, pa je nekolik granata palo na streljački stroj napadača. Za vrijeme artiljerijske i mine bacačke pripreme i pod okriljem magle jedinice bataljona podišle su ispo samih neprijateljskih položaja na kotama 270, 248 i 351. Koristeći slab vidljivost bataljoni su izvršili snažan juriš na te kote. U prvom juriš jedinicama južne kolone uspjelo je da izbace neprijatelja sa jednog dijel položaja južno od Blata, i to: 2. bataljon 1. brigade zauzeo je kotu 27 (Spivnik), a 1. bataljon 1. brigade i 3. bataljon 11. brigade zauzel s kotu 351 (Vela strana). Neprijatelj je pružao otpor sa kote 248 i 193. Po drška artiljerije, a naročito precizna minobacačka vatra po neprijateljskim položajima, omogućila je 1. bataljonu 1. brigade i 3. bataljonu 1 brigade da u drugom jurišu ovladaju tim kotama i da odbace neprijatelj u samo mjesto Blato. Za to vrijeme jedinice 2. bataljona 1. brigade spuštale su se niz sjeverne padine Spivnika ka prvim kućama Blata. Istovremeno je 4. bataljon 12. brigade, iz sastava sjeverne kolone, vršio napad na kotu 181, ali nije postigao značajnije rezultate, jer je neprijatelj pruža snažan otpor sa kote.

Bataljoni južne kolone vodili su borbu za prve kuće u južnom i jugozapadnom dijelu Blata, ali je neprijatelj, uz podršku svoje artiljerije i minobacača, iz kuća pružao otpor. Isto tako, napad je ometala neprijateljska mitraljeska vatrica sa kote 181. Tada je komandant južne kolone odlučio da treba što prije likvidirati neprijatelja na kote 181. Zauzimanje te kote omogućilo bi bataljonima napadača da dovedu neprijateljske snage u potpuno okruženje u naselju Blato. Zbog toga je odlučio da u borbu uvede dvije čete iz rezerve (jednu četu 2. bataljona 1. brigade i jednu četu 3. bataljona 11. brigade) da likvidiraju neprijateljsko uporište na kote 181. Obje čete izvršile su napad na kote sa južne i jugozapadne strane, a jedinice 4. bataljona 12. brigade sa sjeverne i sjeverozapadne strane. U prvom jurišu one su uspjele da zbace neprijatelja, ali je neprijatelj protivnapadom uspjeo da zbaci djelove napadača i ponovo posjedne izgubljene položaje. Po gubitku kote čete su i dalje ostale na položaju ispod samog njenog vrha i nastavile da vrše pritisak na neprijatelja. Neprijatelj je ovu kote dobro utvrdio i sa nje pružao snažan otpor i nastojao da se što duže održi na njoj.

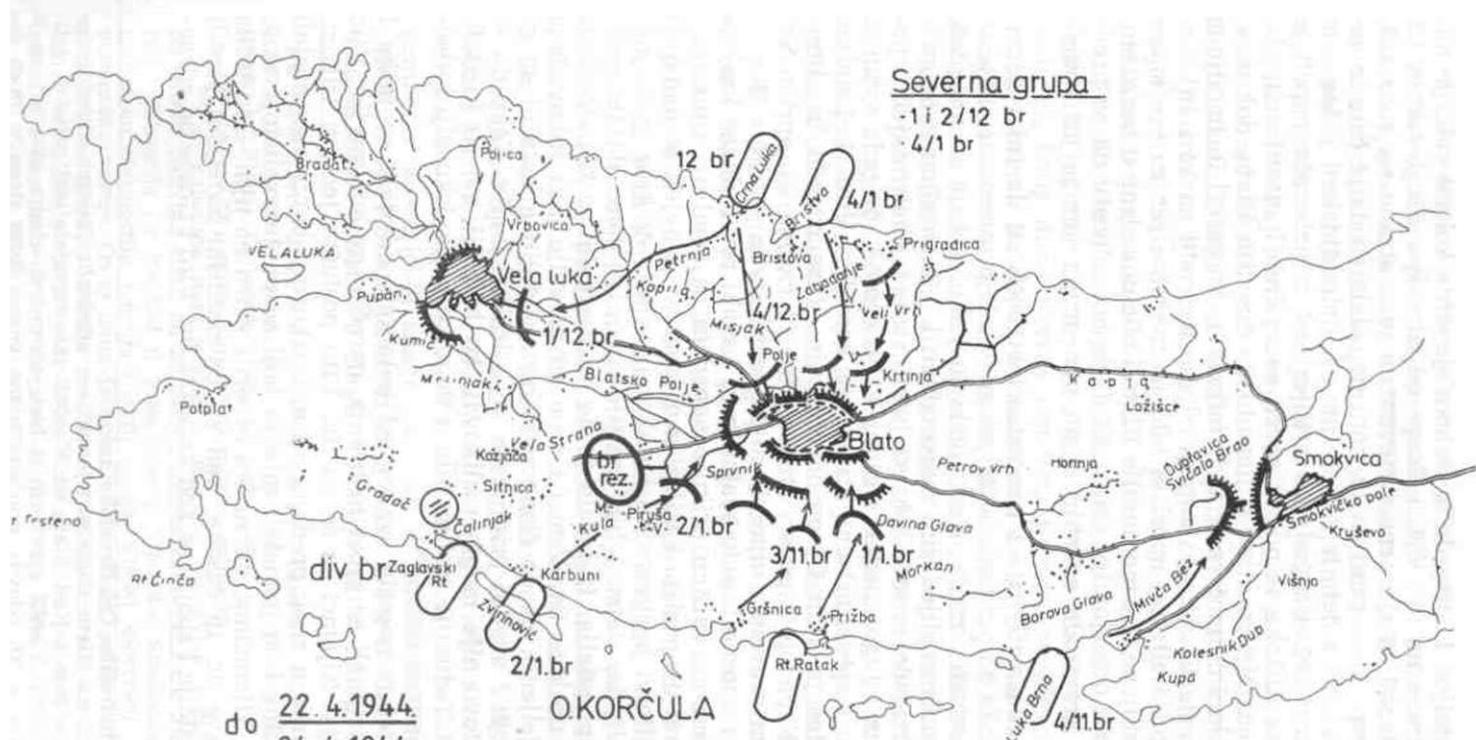
U to vrijeme minobacačka četa 1. brigade je svu vatu iz minobacača koncentrisala na neprijateljsku bateriju i preciznim gađanjem je uspjela da je neutralise. Uspješno djelovanje minobacača omogućilo je dijelovima 2. bataljona da izvrše napad na položaje neprijateljske artiljerije, zaplijene neprijateljsku bateriju i zarobe 20 njemačkih artiljeraca sa komandirom baterije. Uspjeh minobacačke čete i jedinica 2. bataljona je bio od velikog značaja za dalje vođenje borbe, jer je neprijatelj izgubio moćnu artiljerijsku podršku za odbranu uporišta.

Istog dana do 15 časova 1. bataljon 12. brigade uz podršku minobacača uspjeo je da likvidira neprijateljsko uporište u Velaluci. Četa 4. bataljona 1. brigade, likvidirala je neprijateljsku grupu vojnika u Prigradici, i izbila na komunikaciju koja vodi od Smokvice u Blato.

Ujutro istog dana 4. bataljon 11. brigade otpočeo je napad na neprijateljsko uporište Smokvica, odnosno na kote Sv. Vito, gdje se nalazilo glavno uporište neprijatelja. U prvom napadu bataljonu je uspjelo da zbaci neprijatelja sa položaja Sv. Vito, ali je neprijatelj u nekoliko žestokih protivnapada nanosio četama bataljona gubitke i prisilio ih da se povuku na položaje zapadno od Sv. Vite,

Rezultati postignutih uspjeha prvog dana borbe su bili: likvidirane spoljne odbrambene tačke neprijateljskog uporišta Blato, osim kote 181, zaplijenjena neprijateljska baterija i likvidirano neprijateljsko uporište u Velaluci. Neprijatelj se uporno branio iz dobro utvrđenog uporišta Blato, naročito su bile dobro utvrđene kote Sv. Vito i Gospe od zdravlja, gdje se nalazilo njegovo glavno uporište. On je nastojao upornom odbranom da odbije naše napade i što duže da se održi u tom uporištu jer je očekivao dolazak pojačanja sa istočnog dijela ostrva. Međutim, neprijatelj je svoju rezervu koja se nalazila na Pelješcu uputio na Mljet, a snage koje je mogao da uputi sa istočnog dijela Korčule u pomoć ugroženom garnizonu u Blatu nisu bile dovoljne da bi od Smokvice mogle odbaciti 4. bataljon 11. brigade i da se probiju do Blata.

Jedinice NOVJ vršile su pripreme za noćni napad na samo uporište Blato i na kote 181. U napadu je učestvovalo pet bataljona; 1. i 2. bataljon 1. brigade i 3. bataljon 11. brigade iz sastava južne kolone napadali su sa

LEGENDA

Situacija 22 i 23.IV 1944.god

→ naše jedinice

↔ neprijateljske jedinice

Situacija 24.IV 1944.god

→ naše jedinice

↔ neprijateljske jedinice

južne strane, 4. bataljon 1. brigade iz sastava sjeverne kolone vršio je napad sa sjeverne strane na Sv. Vito i Gospe od zdravlja, a 4. bataljon 12. brigade vršio je napad sa sjeverne i sjeverozapadne strane na kotu 181, a sa južne i jugozapadne strane na tu kotu napadale su dvije čete iz sastava južne kolone (jedna četa iz 2. bataljona 1. dalmatinske i jedna četa 3. bataljona 11. brigade). Uz podršku artiljerije i minobacača napad je otpočeo oko 23 časa. U toku te noći, i pored energičnih i snažnih napada, nisu postignuti značajniji rezultati u napadu na uporište Blato, dok su 4. bataljon 12. brigade i dvije čete iz 2. bataljona 1. brigade i 3. bataljona 11. brigade uspjeli da likvidiraju neprijateljsko uporište na koti 181. Likvidiranje tog neprijateljskog uporišta bilo je značajno jer su sve snage neprijatelja bile sabijene u samo naselje Blato i bile dovedene u bezizlazni položaj. Opkoljenom neprijatelju ostale su dvije mogućnosti: da se preda ili da se bori do kraja. On se odlučio na ovo drugo, jer je još uvijek očekivao pomoć.

Ujutro 23. aprila artiljerija i minobacači otpočeli su da tuku neprijateljske položaje. Za to vrijeme bataljoni su vršili pripreme za odlučan napad. U tom dnevnom napadu učestvovale su jedinice koje su napadale u toku prethodne noći sa slijedećim rasporedom: 1. i 2. bataljon 1. brigade i 3. bataljon 11. brigade napadali su sa južne strane, obuhvatajući uporište sa jugoistočne i jugozapadne strane; 4. bataljon 1. brigade vršio je napad sa sjeverne i sjeveroistočne strane na kotu Sv. Vito, 4. bataljon 12. brigade napadao je kotu Gospa od zdravlja. Veza između bataljona je funkcionala. Napad je otpočeo između 10 i 11 časova 23. aprila. Svi bataljoni na svojim pravcima otpočeli su sa nezadrživim jurišima. Neprijatelj je očajnički i uporno branio svaku kuću i svaki rov i ulagao krajnje napore da mitraljeskom vatrom prikuje napadača za zemlju i zaustavi i da se što duže održi u uporištu i odloži svoj poraz, još uvjek se nadajući obećanoj pomoći. Borci partizanskih bataljona jurišali su kroz guste neprijateljsku mitraljesku vatru i bili krajnje uporni u tome da što prije slome odbranu neprijatelja. Izgledalo je da se sve jedinice takmiče koja će prva da izbjije na kote Sv. Vito i Gospa od zdravlja. Svi rukovodioci od komandira odjeljenja pa do članova štabova bataljona nalazili su se u streljačkom stroju i svojim primjerom se isticali u jurišu. Tako da se među borcima gotovo nije moglo razlikovati ko je bolji, svi su jurišali, svi su išli naprijed. Jedino je razlika bila u tome ko je bio iskusniji i vještiji, a ko manje iskusnan borac.^{ns)}

Na svim pravcima napada svakog od bataljona odvijala se teška i krvava borba. Neprijatelj se grčevito branio, naročito na kotama Sv. Vito i Gospe od zdravlja. Nijemci su se na Sv. Vitu poslužili jednim trikom, podigli su bijele krpe u znak predaje, ali naši iskusniji borci nisu nasjeli tome triku. Međutim, bilo je nekih mlađih koji su povjerovali toj varki, te su pošli prema Nijemcima, ali su oni otvorili vatru na njih. Ova teška borba trajala je sve do 16 časova, kad su dalmatinski bataljoni skršili svaki otpor neprijatelja i spojili se kod kapelica Sv. Vito i Gospe od zdravlja u Blatu.¹⁰⁶⁾

"») Arhiv VII. mikrofilm CK Hrvatske, rolna 37.

^{IM)} U toku borbi na Blatu stigli su njemačkom admiralu Jadrana slijedeći izvještaji 24. aprila u 4 časa: »Kod Blata na Korčuli jak neprijateljski pritisak artiljerijom 1 minobacačima. Visoki sopstveni gubici, skoro svi oficiri izbačeni su iz stroja. Sa četom koja je 23. odavde upućena nema veze«. Ovog dana u 15.45 ča-

U izvještaju političkog komesara 26. divizije komesaru 8. korpusa o 6. V 1944. godine piše slijedeće: »Bataljoni 1. brigade, imajući veliko is kustvo sjajno su se borili, ističući se masovnim heroizmom, brigada j jednim djelom to doprinijela, ali je činjenica da su se dva bataljona 11 brigade i dva bataljona 12. brigade sjajno borili. Za ovakav heroizam malo sam puta video i kod proleterskih jedinica«.¹⁰⁷⁾

U toj teškoj borbi za neprijateljsko uporište Blato 1. dalmatinska brigada, pored ostalih gubitaka, izgubila je neustrašivog borca i odlučno komandanta 2. bataljona Marka Lagatora i zamjenika političkog komesar bataljona Ivana Pivca. Marko je poginuo herojskom smrću vodeći svoj bataljon u juriš. Pored njih poginuo je i zamjenik komandanta bataljona kapetan bivše jugoslovenske vojske Mile Marković.

Po likvidaciji neprijateljskih uporišta u Blatu i Velaluci, trebalo je usmjeriti jedinice na neprijateljsko uporište Smokvica. Radi izvršenja to zadatka, istog dana naveče upućena je minobacačka četa 1. brigade u položaj prema Smokvici sa zadatkom da se poveže sa 4. bataljonom 1. brigade i da ga podrži u napadu, ali uslijed tamne noći, četa nije uspjela da pronađe bataljon. Bataljon je bez podrške minobacača izvršio napad na uporište Smokvica, ali više demonstrativnog karaktera, te prema tom nije ni postigao neke rezultate. Dvadeset četvrtog aprila, ujutro neprijatelju je stiglo pojačanje od jedne čete. Odmah po pristizanju novih snaga; on je prešao u napad protiv 4. bataljona 11. brigade da bi ga odbacio pošao u pomoć ugroženom garnizonu u Blatu. Međutim, tog jutra na pozicije prema Smokvici pristigli su 1. i 4. bataljon, 1. dalmatinske brigade.

U toku dana neprijatelj je nekoliko puta pokušavao da se probije prema Blatu, ali je svakog puta bio odbijen uz velike gubitke. Gubici ne prijatelja nisu mogli biti utvrđeni, ali ih Nijemci u svojim izvještajima priznaju kao velike.¹¹⁸⁾ Prvi i 4. bataljon 1. brigade i 4. bataljon 11. brigade, uz podršku minobacačke čete 1. brigade, vodili su borbu do 2 časova. U to vrijeme neprijatelju je stiglo novo pojačanje od jedne čete. Istovremeno su partizanski bataljoni dobili naređenje da prekinu borbu i da odmaršuju u Velaluku, i to u momentu kad su već bili angažovani u borbi za neprijateljsko uporište Smokvica.

Sreten Zujević Crni je 24. aprila, kao delegat Vrhovnog štaba, uputio depešu komandantu 26. divizije kojom je naređeno da se jedinice divizije povuku sa Korčule na Vis.^{10®} Stab 26. divizije je 25. aprila obavjestio komandu savezničkih snaga na Visu o rezultatima operacija na Mljet i Korčuli. Na Korčuli je neprijatelj imao 297 mrtvih i 439 zarobljenih vojnika, oficira i podoficira. Zaplijenjeno je: četiri haubice 75 mm, četiri pre-

560
sova lučki komandant Korčule izvjestio je: »Uporište Blato ne javlja se više. Fruče se pucnjava. Uspostavljena sa četom koja je upućena 23. 4. Dalja pojačanja maršu ka Blatu«. (Zbornik V. knj. 23 dok. 638).

¹⁰⁷⁾ Arhiv VII. mikrofilm CK Hrvatske, rolna 37.

O gubicima neprijatelja u uporištu Smokvica i daljem razvoju situacije na ostrvu Korčuli stigli su 24. aprila njemačkom admiralu Jadranu slijedeći izvještaji: »Situacija na Korčuli u 20.00 časova. Uporište Smokvica nalazi se pod jakim pritiskom nadmoćnih neprijateljskih snaga. Visoki sopstveni gubici zbog guste minobacačke vatre«. Ovog dana pomorski komandant južne Dalmacije javlja: »Da situacija na Korčuli nadalje zaoštrava. Divizija mora da preveze još trupa, rasploživim brodskim prostor nije dovoljan. Divizija traži još najmanje 2 desantne tenk nosca i 4 desantno-jurišna čamca«. (Arhiv VII. KTB AA. film 1 '542-544).

¹⁰⁸⁾ Zbornik VIII. knj. 2, dok. 87.

Zarobljeni njemački vojnici u Blatu na Korčuli 22–24. IV 1944.

tivtenkovska topa, 10 teških mitraljeza, 26 šaraca, pet minobacača 81 mm, pet lakih bacača, 33 strojnice, 510 pušaka, 20 tromblonskih pušaka, 115 revolvera (parabeluma), 12 radio-stanica, pet kamiona, 3 motocikla, 15 bicikla, kompletne tehničke radionice i nekoliko vagona topovskih granata i puščane municije. Hrana iz skladišta je podjeljena narodu. Naši gubici: 35 mrtvih i 176 ranjenih.

Komandant njemačke 118. lovačke divizije, kao zarobljenik, na saslušanju, izjavio je: »Prilikom borbi na Korčuli izgubio sam Čitav bataljon«. Zarobljen u Blatu, kapetan Oto Prirnavesi, koji je takođe pripadao ovoj diviziji, izjavio je na saslušanju: »Najveći neuspjeh koji je doživjela divizija, bilo je iskrcavanje neprijateljskih jedinica, vjerovatno sa Visa na Korčulu u aprilu 1944. godine, pri čemu je 2. bataljon 750. lovačkog puka uništen, odnosno zarobljen«.¹¹⁰⁾

U borbama na Mljetu i Korčuli vršeni su napadi kolonama i grupama sastavljenim od jedinica 1., 11. i 12. brigade sa ojačanjima. Ni na jednom pravcu nije vršila napad brigada kao cjelina, već pojedine jedinice sa jedinicama 11. i 12. brigade sa ojačanjima. Organizovano je sadještvo bataljona iz sve tri brigade.

Izvojavana pobjeda u napadu na utvrđenog neprijatelja na ostrvima bila je od velikog značaja za borce, koji su sada stekli uvjerenje da su u stanju da pob jede svakog neprijatelja, pa i u dobro utvrđenim položajima. Ovaj uspjeh zbrisao je dilemu i pitanja kako će se držati i boriti u slučaju neprijateljskog napada na ostrvo Vis. Pobjeda nad još uvjek jakim i is-

•") Zbornik V. knj. 26. dok. 132, primjedba 7.

kusnim neprijateljem nije mogla ostati nezapažena kod zapadnih saveznika, što je za našu NOB bilo u to vrijeme i te kako značajno. Za te značajne uspjehe i pobjede, kao i za visoku borbenu vrijednost jedinica i boraca 26. divizije i Mornarice NOVJ odato je priznanje sa najvišeg mjeseta od strane vrhovnog komandanta NOV i POJ, maršala Tita.^{1")} koje glasi

»Borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima 26. divizije i Mornarice koji su se istakli prilikom napada na ostrvo Korčulu i Mije izražavam svoju zahvalnost i priznanje. Videći njihovo držanje i upornos prigodom uništavanja fašističkih zločinaca koji su toliko zločina počinili Proneli su još jedanput slavu oružja NOV i POJ u svim savezničkim zemljama. Slavu palim herojima koji su dali živote za slobodu svog naroda.«

Tito Maršal Jugoslavije

Čestitke i priznanja došli su i od strane savezničkog komandanta ZČ Sredozemlje, generala Vilsona.^{2")}

Poslije uspješnih akcija na Mljet i Korčulu komandant sredozemni snaga saveznika general Vilson (Henry Maitland Jumbo) uputio je vrhovnom komandantu, maršalu Jugoslavije – Titu slijedeću depešu:

»Mnogo cjenim rad vaše vojske u napadu na Mljet i Korčulu. Bio bil Vam zahvalan da isporučite komandirima i borcima moju čestitku z; njihovu uspješnu borbu.

M. Vilson«

Istovremeno je štab 26. divizije svojom naredbom, koju u cjelin donosimo, pohvalio sve jedinice koje su se istakle u napadu.

P o h v a l a

Stab 26. divizije od 26. IV 1944. godine.

U operacijama na otocima Mljet i Korčula naša divizija je u potpunosti izvršila zadatok nanijevši neprijatelju teške gubitke u živoj sili tehnici. U ovim žestokim borbama došao je do izražaja masovni heroizam samoprijegor i snalažljivost svih boraca i rukovodilaca, minobacača, artiljeraca i sanitetskog osoblja. Svjest i mržnja prema ubicama našeg naroda, sliva se u ogromnu bujicu koja je pregazila njemačke fašističke horde. Za uspješno izvršenje postavljenih zadataka –

P o h v a l j u j e m

Štabove 1, 12. i 11. brigade na čelu sa komandantima brigada drugovima kapetanima Stupar Bogdanom, Atlagić Milanom i Arsenić Borkom za majstorsko rukovođenje jedinicama u operacijama na Mljetu i Korčuli

Štabove bataljona 1. i 12. brigade i štabove 1. i 4. bataljona 11. brigade za uspješno rukovođenje, samoprijegor i hrabrost pokazanu u ovin operacijama.

^{1")} Arhiv VII. fond NOP-a k. 1100. f. 21. reg br. 8.

^{2")} Zbornik V. knj. 27. dok. 13.

Mitraljesce 1. i 12. brigade, 1. i 4. bataljona 11. brigade. Vi ste smrtonosnom vatrom iz vaših mitraljeza pokosili na stotine fašističkih bandita. Ovim vam dugujemo priznanje i zahvalnost za vaše hrabro držanje na Mljetu i Korčuli.

Borce i rukovodioce 1. i 12. brigade, 1. i 4. bataljona 11. brigade za masovni heroizam na Mljetu i Korčuli.

Minobacačlie 1, 12, i 11. brigade koji ste preciznom vatrom u mnom doprinijeli izvođenju ovih operaajai.

Artiljerce baterije brdskih topova, koji ste svojom preciznom vatrom omogućili likvidaciju najjačih neprijateljskih uporišta.

Sanitetsko osoblje divizije 1, 12. i 11. brigade za požrtvovanost pokazanu u operacijama na Mljetu i Korčuli.

Naredbom štaba 26. divizije za dan 1. maja 1944. godine za naročito pokazanu hrabrost i požrtvovanje pohvaljeno je poimenično iz 1. brigade 105 boraca i rukovodilaca.^{"3)}

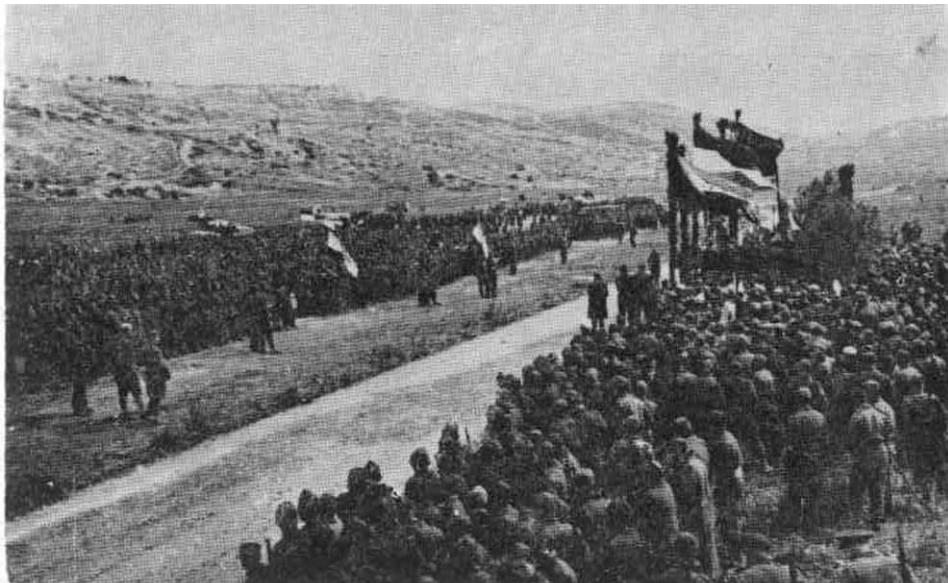
1) Za naročitu hrabrost i požrtvovanje

P o h v a l j u j e m o :

Iz I. U. brigade:

5KUBONJA PASKO, vodni delegat, VRANAC STANISLAV, vodnik, DZIM RESAD, komesar, JAJAC MARTIN, borac, MIRKOVIĆ ILIJA, desetar, BARIĆ LJUBICA, bolničarka, PERICA ANKA, bolničarka, CARIJA CIRO, desetar, mlađi vodnik, BUBIC FRANE, zamjenik komandira, ZIZIC MARTIN, zamjenik komesara, VULETIC IVAN, vodnik, DELIN PERO, nišandžija, na teškom mitraljezu, CIKALIĆ MILAN, mitraljezac, DARLIC JOVO, mitraljezac, ĆIPIKO KORIOLAN, komesar, JAMAN IVAN, desetar, ROKOV MILKA, bolničarka, KAZANOVA MARIJA, bolničarka, KUNAC ZDENKA, bolničarka, SMLEBIC DANE, vodnik, SULIC ANTE, delegat, MEDIC PAVE, BONACIC PETAR, bombaš, TRSIĆ MIJO, mitraljezac, FIORENTINI JOSIP, bombaš, MILATIĆ MARICA, bolničarka, LAMBASA FRANKA, bolničarka, BILISKOV IVAN, mitraljezac, KUZMANIC FRANE, mitraljezac, MUŽIĆ ANTE, vodnik, MEŠTROVIC DUJO, bombaš, FRADELIC PETAR, borac, MARUSIC VJEKO, borac, ĐELDUM LUKA, mitraljezac, LIVAKOVIC NIKOLA, mitraljezac, JANJIC SONJA, bolničarka, AGANJEZ ASATURIAN, borac, BARICEVIC IVAN, mitraljezac, KOVACHEV IVAN – BALAM, mitraljezac, MAJIC NIKOLA, mitraljezac, SEGVIC MARIJA, bolničarka, CRNOGRNJA TADE, borac, BARUNOV ANTE, borac, KOKAN JURE, bombaš, VUKMAN IVAN, bombaš, KARA MATOVIC ANTE, bombaš, RADIĆ STIPE, bombaš, KRNIC SIME, bombaš, MARDESIC BORIS, mitraljezac, ZANINOVIC BERTA, mitraljezac, NADILo DUŠAN, mitraljezac, UVODA IVAN, mitraljezac, KURTOVIC VIDA, bolničarka, ERCEGOVIĆ KATA, bolničarka, BELAS DOMINKO, stari vodnik – poginuo, MARINOVIC MARTIN, KOSTOVIC NIKOLA, PETROVAC VLADO, VUKMAN MILAN, KLARIC SIME, VLASTELICA GRGO, BALKA FILIP, BORIC ANTE, MARJA ORESNJAK, KUNDIC MIRKO – poginuo, DUHOVSKI BRANKO, PARAĐINA MILAN, mlađi vodnik – poginuo, PAVLOV ANTE, borac, RAZLO IVAN, borac, GANCEViC PAVE, borac, LULE SREĆKO, borac, PETAR VATE, borac, TATOMIR SIME, borac, LUKETA ENKO, borac, JANJIC VLADE, borac, TOMAS JOZO, borac, DELALIJA MILKA, borac, BASIC LJUBO, borac, KLIMAC MIRKO, borac, KUCERA NIKO, borac, GRACIĆ ANTE, borac – poginuo, VULIC BOJA, bolničarka, SLAVKA RADIĆ, bolničarka, VITASOVIC BORKA, delegat, POČRNJA CVETKO, sekretar SKOJ-a, VUKMAN MIJO, komesar, BENAC MATE, desetar, GUTIC ĐURO, mlađi vodnik, FRANICEVIC FRANE, LALIC DUJE, KARLOVIC DUJAM, FULMOZI PETAR, ĐONADINI ĐOVANI, PANDOL ANTE, PASINOVIC JERKO, MILINA BOZO, VLAHOVIC PETAR i CORIC MIJO».

^{"")} Arhiv Vn, fond NOP-a, k. 1100, t 21, reg. br. 5; k. 1101, f. 1/4, reg. br. 2.

Jedinica 28. divizije, na proslavi 1. maja 1944. na Visu

Postrojene jedinice 1. dalmatinske, 1. maja 1944.

Sa proslave 1. maja

PROSLAVA PRVOG MAJA 1944. GODINE NA VISU

Pored 26. divizije i Mornarice NOVJ na Visu su se nalazili predstavnici narodne vlasti i Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju. Zbog toga je i formiran zajednički odbor za pripremu i organizaciju proslave. Jedinice su pripremane i uvežbane za defile. Štabovi i predstavnici narodne vlasti i Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju bili su veoma zainteresovani da proslava uspije. Jedinice 26. divizije u ovom slučaju predstavljale su pred savezničkom komandom na Visu regularnu narodnu armiju Jugoslavije. Svima nama bilo je stalo da uvjerimo saveznike da mi više nismo samo partizani već prava i ravnopravna armija, koja je sposobna da izvršava i najteže ratne zadatke.

U polju južno od sela Podselje podignuta je lijepa tribina, ukrašena jugoslovenskom i savezničkim zastavama. Pored slike maršala Tita, stajale su slike najviših savezničkih rukovodilaca. Na proslavi su govorili komesar 26. divizije, predstavnik Mornarice NOVJ, Vicko Krstulović, u ime Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, komandant savezničkih snaga na Visu, general Cerčil, i ostali predstavnici naših organizacija na Visu.

Poslije govora otpočela je svečana i impozantna parada jedinica 26. divizije. Sve jedinice koje su učestvovale u defileu bile su odjevene u novu vojničku odjeću i veoma dobro naoružane pješadijskim naoružanjem. Svako odjeljenje imalo je puškomitrailjer njemačke proizvodnje »šarac« i protivtenkovski bestrzajni top. Dok su jedinice u paradnom maršu prolazile ispred tribine saveznički avioni nadletali su defile. Englezi su isticali disciplinu i uvježbanost naših jedinica. Sigurno je da će taj događaj

ostati u sjećanju i savezničkim vojnicima koji su prisustvovali defileu i proslavi. Poslije proslave borci su produžili sa pjesmom i igrom. Uveče je održana priredba.

Poslije proslave Prvog maja, 1. dalmatinska brigada, otpočela je sa vojno-političkim pripremama za desantni prepad na ostrvo Šoltu.

DESANTNI PREPAD NA OSTRVO ŠOLTU

Stab 26. divizije u saradnji sa štabom Mornarice NOVJ planirao je i pripremio desantni prepad na Šoltu. Ostrvo Šolta predstavljalo je važnu tačku u sistemu neprijateljske protivdesantne odbrane ostrva i obale srednje Dalmacije. Držanjem tog ostrva neprijatelj je obezbjedivao plovidbu duž jadranske obale, koja je prolazila Splitskim kanalom, što je za njega bilo od posebnog značaja. Isto tako, držanjem Šolte neposredno je bila zaštićena luka Split, udaljena svega 7–8 milja, te prema tome neprijatelj je poklonio posebnu pažnju odbrani ovog ostrva.

Stab 26. divizije svojim operativnim planom za izvršenje desantnog prepada na Šoltu predviđalo je da snagama jedne ojačane brigade izvrši iskrcavanje na ostrvo na dva mesta, i to na zapadnoj i jugoistočnoj obali, u najvećoj tajnosti radi postizanja iznenađenja i onemogućavanja neprijatelju da blagovremeno dovuće pojačanje.¹¹⁴⁾ Poslije naleta savezničke avijacije trebalo je da brigada, uz podršku brdske baterije, snažnim napadom iznenadi i brzo likvidira zbuњenog i dezorganizovanog neprijatelja. Međutim, kako je noć kad su se trupe iskrcavale na Šoltu, bila tiha, velikim brojem motornih brodova bilo je teško postići iznenađenje i neopaženo se iskrpati. Brektanje motora u noći čuje se daleko. Teško se moglo računati da neprijatelj neće biti budan poslije iznenadnog napada savezničkih komandosa, 17. marta 1944. godine, koje su Nijemci doživjeli lu na Šolti, kao i poslije poraza na Mljetu i Korčuli. Planom je takođe bilo predviđeno da se istog dana jedinice povuku sa Šolte i po padu mraka ukrcaju na brodove i vrata na ostrvo Vis.

Stab 26. divizije i štab Mornarice NOVJ postigli su sporazum sa savezničkom komandom na Visu da i saveznici učestvuju u desantu, tako što će svojim brodovima prebaciti jedinice divizije sa Visa na Šoltu i sa Šolte ponovo ih vratiti na Vis i što će njihove lake pomorske plovne ratne jedinice vršiti obezbeđenje prevoženja i iskrcavanja jedinica. Saveznička avijacija će podržavati napad jedinica, obezbeđivati vazdušni prostor i ometati pomorski saobraćaj neprijatelja i dovlačenje njegovih pojačanja na ostrvo. Saveznici su se bili u velikoj mjeri angažovali u desantnom prepadu na Šoltu.

Poslije poraza na Mljetu i Korčuli neprijatelj je još intenzivnije prisaо utvrđivanju uporišta na ostrvima i bio oprezniji, posvjećujući posebnu pažnju minsko-eksplozivnim i žičanim preprekama.

Neprijatelj je na ostrvu Šolta raspolagao sa: 3. i 7. četom 892. puka, 264. njemačke pješadijske divizije u jačini 350–400 vojnika. Čete su u svom naoružanju imale veliki broj mitraljeza (»šaraca«) i minobacača 81 mm. Neprijatelj nije imao artiljeriju na ostrvu, ali je artiljerija sa os-

¹¹⁴⁾ Zapovjест štaba 26. divizije NOVJ od 4. maja 1944. godine. (Zbornik V, knj. 27. dok. 22).

trva Čiovo mogla efikasno i nesmetano podržavati odbranu uporišta na Šolti. Nijemci su bili detaljno isplanirali artiljerijsku zaprečnu vatru oko uporišta. Raspored snaga u uporištu je bio: glavne snage nalazile su se u selu Grohote i na koti 103 sjeverno od Grohotra, manje snage nalazile su se u Rogaču na koti 22, dok je na koti 197 (Mala Straža) bila stalna osmatračnica.

Povremeno se nalazila osmatračnica i na koti 208 (Vela Straža). Sa tih osmatračnica dobro se mogla osmotriti južna obala Šolte. Na kotama 103 i 22 pored bunkera izrađenih od drvene grude i kamena nalazili su se i betonski bunkeri, a u selu Grohote neprijatelj je 5–6 kuća od kamena pretvorio u prava utvrđenja. Otporne tačke unutar uporišta bile su podešene za kružnu odbranu, a međusobno su bile povezane rovovima ili kamnim zidom. Svaka otporna tačka (Grohote, kote 103 i 22) bila je opasana sa nekoliko redova bodljikave žice, a ispod žice i između redova postavljene su mine. Na prostoru između otpornih tačaka postavljena su mnogobrojna minska polja, kao i oko uporišta. Sve moguće prilaze uporištu Nijemci su minirali protivpješadijskim nagaznim minama. Artiljerijsku planiranu zaprečnu vatru dopunjavalala je minobacačka i mitraljeska vatra, iako da je neprijatelj uporište na Šolti pretvorio u jako utvrđeni rejon. Razbijanje tog uporišta bilo je moguće samo neposrednim gađanjem iz teškog oružja (pt topovima). Preko besputnog ostrva napadaču nije bilo moguće dovući artiljerijska oruđa na položaje.

Obavještajna služba 26. divizije nije uspjela da prikupi tačne podatke o rasporedu neprijateljskih snaga u uporištu. Prema podacima te službe na koti 197 (Mala Straža) nalazilo se oko 100 neprijateljskih vojnika i bila je dobro utvrđena jednim postavljenim PA mitraljezom na vrh kote. Na osnovu tih podataka računalo se da je Mala Straža jedna od glavnih otpornih tačaka u sistemu neprijateljske odbrane, a tu se nalazila samo stalna osmatračnica. Isto tako dati su podaci da kota 22 u Rogaču nije utvrđena, a na njoj je bio i betonski bunker.¹¹⁵⁾ Tačne podatke o neprijatelju na ostrvu Solta nije bilo lako prikupiti, jer gotovo da nije ni bilo stanovništva, preko kojeg bi se mogli dobiti podaci. Pojačanja neprijatelju su se mogla očekivati iz Splita, Brača ili Drvenika.

Za izvršenje desantnog prepada na ostrvo Šolta određena je 1. dalmatinska brigada ojačana jednim bataljonom i vodom minobacača 81 mm iz sastava 12. dalmatinske brigade. Za podršku napada jedinica određena je brdska baterija 75 mm iz sastava divizijske artiljerije. Određene snage za izvršenje tog zadatka bile su u jačini: pet bataljona i jedan vod minobacačke čete 12. brigade i jedna brdska baterija 75 mm (4 oruđa). One su bile podjeljene u dvije napadne kolone, zapadnu i istočnu.

Zapadna napadna kolona bila je formirana od 1. i 2. bataljona i minobacačke Čete 1. dalmatinske brigade i od 3. bataljona 12. dalmatinske brigade. Za komandanta te kolone određen je komandant 1. dalmatinske brigade. Zadatak kolone je bio da po iskrcavanju na zapadnoj obali ostrva Šolte u uvali **Sešula**, obezbjeđujući se od pravca Drvenika, izvrši nastupanje prema neprijateljskom uporištu sela Grohote i do svetuća posjedne polazne položaje za napad, gdje će sačekati početak napada.

U istočnu napadnu kolonu su bili određeni 3. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade i jedan vod minobacačke čete 12. dalmatinske brigade. Za

¹¹⁵⁾ Informativni izvještaj štaba 26. divizije (Arhiv VII, k. 1100, f. 8. reg. br. 10).

komandanta te kolone određen je načelnik štaba 1. dalmatinske brigade. Zadatak kolone je bio da po iskrcavanju u uvalu Senjska nastupa prema luci Rogač i uporištu Grohota i da do svanuća posjedne polazne položaje za napad.

Po planu, napad savezničke avijacije trebalo je da otpočne ujutro u 6 časova i da traje 30 minuta. Za vrijeme napada avijacije, artiljerija i minobacači koncentrisaće svoju vatru na Maloj Straži, a po završetku napada aviona vatru će prenijeti na neprijateljske položaje u selu Grohote i na kotu 103. Istovremeno će obje kolone otpočeti sa napadom.

U toku dana 9. maja jedinice za izvršenje desantnog prepada prikupile su se u rejonu Rukavca na ostrvu Vis i oko 14 časova otpočelo je ukrcavanje u luci Rukavac na savezničke desantno-jurišne čamce (tipa LCI). Po ukrcavanju jedinica, brodovi su se usidrili do vremena određenog za isplavljenje. Posebnu transportnu kolonu formirali su: engleska koča »Sea Star«, četiri saveznička desantno-jurišna čamca – tipa LCA i naoružani brodovi Mornarice NOVJ (NB-4 i NB-8). Ovoj koloni bili su priključeni: sanitetski brod »Marin II« i motorni jedrenjak »Dupin« i jedan leut. Ta dva broda štab mornarice dodijelio je sanitetu 26. divizije za zbrinjavanje i prevoženje ranjenika sa ostrva Šolta na ostrvo Vis. Na čamce LCA ukrcana su artiljerijska oruđa i municija, a na ostale brodove ljudstvo baterije i divizijskog saniteta. Po ukrcavanju brodovi su isplivovali iz luke Rukavac za luku Vis, gdje su sačekali vrijeme isplavljenja za Šoltu. Komandant transporta bio je poručnik engleske vojske Klinton Bejeker. Komandant se ukrcao na koču »Sea Star«, koja je služila kao komandni brod. Svaka kolona imala je po jednog vodiča, a komandantu transporta bio je dodeljen jedan oficir Mornarice NOVJ kao dobar poznavalac ostrva Šolta.

Istog dana, sva tri konvoja isplovali su sa Visa ka Šolti u 21 čas.¹¹⁰ Kako je bilo i predviđeno transport su obezbjeđivali engleski ratni brodovi. Zapadni konvoj uplovio je u uvalu Sešula u 1 čas, a istočni u uvalu Senjska oko 24 časa. Bilo je izvjesnih teškoća oko iskrcavanja artiljerijskih oruđa, jer su desantni čamci teško mogli da pristanu u uvalu Senjska, ali su se sve jedinice iskrcale na vrijeme u određenim uvalama.

Bataljoni zapadne kolone nastupali su u svom pravcu. Prednji dijelovi 1. bataljona su već oko 4 časa došli u sukob sa neprijateljskom grupom vojnika na Veloj Straži. Ti dijelovi brzo su likvidirali grupu neprijateljskih vojnika na osmatračnici. Od zarobljenih neprijateljskih vojnika štab bataljona je doznao da se na Maloj Straži nalazi samo stalna osmatračnica i male snage. Na osnovu tih podataka, prema koti je upućena jedna četa bataljona. Jedinice tog bataljona posjele su pre svanuća polazni položaj za napad sa dvije čete prema selu Grohote, a jednom četom prema koti 197.

Treći bataljon 12. brigade takođe je prije svanuća posjeo polazni položaj za napad prema koti 103 (lijevo od 1. bataljona). Drugi bataljon nalazio se u rezervi zapadne kolone u rejonu Donjeg Sela. Jedna četa bataljona

"» Iskrcavanje jedinica 26. divizije bilo je planirano za noć 5/6. maja, a kako se vidi iz pisma štaba 26. divizije komandantu savezničkih snaga na ostrvu Visu, vrijeme iskrcavanja je odgođeno.

»Uslijed lošeg vremena prebacivanje trupa izvršeno je 9/10. maja 1944. godine« (Zbornik VIII, knj. 2, dok. 90).

nalazila se na obezbjeđenju luke Maslinica i uvale Sešula, i kontrolisala je zapadnu obalu ostrva Šolta. Jednu patrolu četa je uputila prema uvali Duboka. Minobacačka četa postavila je minobacače na vatreni položaj u rejonu zapadno od kote 90.

Za kratko vrijeme po likvidiranju neprijateljske osmatračnice na Veloj Straži, neprijateljska artiljerija sa ostrva Giova otvorila je vatru po položajima bataljona zapadne kolone.

Odmah po iskrcavanju bataljoni istočne kolone krenuli su prema neprijateljskim položajima luci Rogać i selu Grohote. Treći bataljon 1. brigade izbio je na polazni položaj, prije svitanja, jugoistočno od Rogaća. Jedinice bataljona su oko 5 časova primjetile kako u luku Rogać ulazi brod pun vojnika. Stab bataljona naredio je potom minobacačkom vodu da na brod otvori minobacačku vatru. Vatru su otvorili i mitraljezi. Brod koji je ulazio u uvalu Rogać bio je nakrcan vojnicima – dovlačio je pojačanje za odbranu uporišta na Šolti, koje je neprijatelj uputio iz Splita. Jačina pristiglog pojačanja iznosila je 180 neprijateljskih vojnika.⁷⁾ Blagovremeno pristizanje pojačanja odbrani Šolte izmjenilo je situaciju u korist neprijatelja, od tada se na Šolti nalazilo 500–600 neprijateljskih vojnika. U velikoj mjeri je smanjen izgled za uspjeh jedinica NOVJ. Po tome se moglo zaključiti da je neprijatelj na vrijeme bio obavješten o iskrcavanju jedinica NOVJ na Šolti.^{11)J}

Četvrti bataljon se nalazio u rezervi istočne kolone u rejonu kote 132. Jedna četa bataljona nalazila se na koti 143 (Ripača). Prema dobitvenom zadatku štab bataljona uputio je svoju prateću četu na Velu Stražu, sjeveroistočno od Gornjeg Sela, sa ciljem obezbjeđenja od pravca ostrva Brača i od luke Stomorska.

Brdska baterija 75 mm po iskrcavanju u uvali Senjska postavila se na vatrene položaje u rejonu kote 80.

Sanitet 26. divizije formirao je hiruršku ekipu, koja se nalazila u uvali Senjska. Zadatak ekipe je bio, pored prihvatanja ranjenika istočne kolone, da s vremena na vrijeme upućuje brodove iz uvali Senjska u uvalu Sešula radi prevoženja ranjenika kojima je bila potrebna hirurška pomoć, iz brigadnog previjališta u uvalu Senjska.

Saveznička avijacija je sa napadom počela u određeno vrijeme. Avioni su bombardovali neprijateljske otporne tačke kotu 103 i luku Rogać. Bombardovanje je trajalo od 6 do 6.30 časova. Po završenom bombardovanju avioni su mitraljirali Malu Stražu. Bombardovanjem neprijateljskih položaja na otpornim tačkama nije porušen nijedan bunker, nijedna utvrđena zgrada u Grohotama, ali je u uvali Rogać potopljen jedan brod (maonu) i zapaljeno jedno skladište. Cim je avijacija završila bombardovanje, baterija je prenijela vatru sa kote 197 na kotu 103, Grohote.

Uz podršku artiljerije i minobacača bataljoni su sa polaznih položaja krenuli u napad. Za sve vrijeme dok su se bataljoni nalazili na polaznom položaju i za vrijeme podilaženja neprijateljskim položajima neprijateljska

^{11)J} Operativni izvještaj štaba X. udarne brigade 26. divizije od 12. V 1944. godine, Arhiv VII, k. 1102, f. 4, reg. br. 11. Pregled pod brojem 26 M.

⁷⁾ »Međutim, jedan od bitnih preduslova za uspjeh prepada nije bio ostvaren. Nemci su verovatno po šumu motora, otkrili dolazak desantno-jurišnih čamaca pred uvalu Senjska i pre nego što su jedinice 26. divizije izbile na polazne položaje. Admiral Jadrana već je bio obavješten (u 03.00 časova) da se u 01.00 neprijatelj iskrcao na jugoistočni deo Šolte« (Jovan Vasiljević. n. d. str. 268).

artiljerija sa ostrva Čiovo tukla je zaprečnom vatrom napadača. Mnoga minska polja ometala su bataljonima podilaženje od polaznog do jurišnog položaja.

Napad bataljona obje kolone otpočeo je odmah po završenom napadu avijacije. Jedna četa 1. bataljona brzo je likvidirala neprijatelja na Maloj Straži. Po zauzimanju kote sve čete 1. bataljona izvršile su napad na Grohotu sa južne i jugozapadne strane. Treći bataljon 12. brigade istovremeno je vršio napad na kotu 103. Juriše jedinica ta dva bataljona neprijatelj je odbijao minobacačkom i mitraljeskom vatrom i uz podršku artiljerije sa ostrva Čiovo.

Treći bataljon 1. brigade iz sastava istočne kolone pri napadu na Rogač naišao je na jak otpor. Istovremeno je neprijatelj vršio pritisak na desno krilo bataljona sa težnjom da odbaci dijelove bataljona i da ovlada kotom 101 (Sužanj). Komandant istočne kolone, da bi sprečio neprijatelja u njegovim namjerama da zauzme kotu 101 i da ovlada Rogačem i kotom 22. odlučio je da ojača bataljon jednom četom 4. bataljona, koja se nalazila na koti 143. Ceta je u borbu uvedena na desno krilo bataljona. Bataljon ojačan tom četom vodio je žestoku borbu i oko 9 časova uspjeo je da odbaci neprijatelja i da ga sabije u Rogač i na kotu 22 i da ovlada prvim kućama u Rogaču. U međuvremenu još jedan vod 4. bataljona bio je ubaćen u borbu s ciljem zauzimanja Rogača i kote 22.

Poslije prvog neuspjelog juriša 1. bataljona 1. brigade i 3. bataljona 12. brigade, komandant zapadne kolone ocjenio je da je angažovanjem ova dva bataljona na Grohotama i koti 103 ostao prazan prostor od pravca kote 80 uz obalu uvale Kašjun, prema koti 22 u Rogaču, te prema tome nije bilo nikakvog pritiska sa sjeverozapadne strane. Na osnovu te projene odlučio je da u borbu uvede svoju rezervu, 2. bataljon bez jedne čete, na pravcu kota 80 – 22 (Rogač) radi pojačanja lijevog krila 3. bataljona 12. brigade u napadu na kotu 103, a dijelom snaga da sadejstvuje sa 3. bataljonom 1. brigade u zauzimanju kote 22.

Uzastopnim jurišima bataljona obje kolone, a uz podršku artiljerije i minobacača, uspjelo je da se do 10 časova sabije neprijatelj na mali prostor, i to na tri otporne tačke u dvije-tri kuće u selu Grohotu i kote 103 i 22. Iz ovih jako utvrđenih tačaka neprijatelj je pružao grčevit otpor. Artiljerija sa Ciova zaprečnom vatrenom zavjesom sprečavala je prilaze tim otpornim tačkama. U svim jurišima jedinice NOVJ trpele su osjetne gubitke od minobacačke i mitraljeske vatre, a naročito od artiljerijske vatre i od protivpješadijskih nagaznih mina. Neprijatelj je postavio minska polja po vrtovima i puteljcima. Naročito su bila minirana mjesta koja su pružala i najmanju mogućnost zaklona od mitraljeske vatre, time su naši borci bili izloženi ubitačnoj neprijateljskoj vatri.

Poslije više uzastopnih neuspjelih juriša bataljona i osjetnih gubitaka, naređeno je bataljonima da se povuku od žičanih prepreka i da se srede i pripreme za novi i odlučniji juriš na neprijateljske otporne tačke. Artiljerija i minobacači stalno su tukli neprijateljske položaje. U 14 časova saveznički avioni ponovo su izvršili napad i bombardovali i mitraljirali navedene neprijateljske položaje, ali ni ovog puta avioni nisu uspjeli da naruše neprijateljsku odbranu.

Poslije artiljerijske i minobacačke pripreme, kao i naleta avijacije, bataljoni su ponovo krenuli u novi napad. Jednovremeni napad bataljona

^{19* 001} uz snažnu podršku artiljerije i minobacača, iako je bio dobro organizovan i juriši vršeni uzastopno nekoliko puta, nije uspio. I pored samoprijegora, upornosti, hrabrosti i nastojanja svih boraca, samo malom broju uspjelo je da se probije kroz žičane prepreke. Do bunkera se nije moglo stići zbog gусте mitraljeske vatre koja je obasipala streljački stroj. Jedinice bataljona su i u ovom napadu trpele gubitke.¹⁹⁾

Za taj neuspjeh ima više razloga. Nijemci su uporište za odbranu dobro organizovali i utvrdili. Položaje su pretvorili u utvrđeni rejon. Jedinice NOVJ nisu bile dovoljno opremljene tehnikom za otkrivanje mina, a borci nedovoljno obučeni za njihovo demontiranje. Neprijateljska artiljerija sa ostrva Ciova mnogo je nevolja zadavala našim jedinicama i nanosila im gubitke. Nijemci su veoma precizno isplanirali artiljerijsku zaprečnu vatru ispred položaja odbrane. Koliko su oni bili riješeni da brane ostrvo Šolta, vidi se iz toga što su poslije povlačenja jedinica NOVJ uputili novo pojačanje na Šoltu. Nedostajalo je teško naoružanje – protivtenkovski topovi kojima je jedino bilo moguće rušenje bunkera neposrednim gađanjem. Računalo se da će taj zadatak izvršiti avijacija. Međutim, avijacija nije uspjela da značajnije naruši neprijateljsku odbranu.

Moralno-politička pripremljenost boraca i rukovodilaca bila je kako se samo moglo poželjeti. Moral je bio na zavidnoj visini, što se manifestovalo u hrabrosti, požrtvovanju, krajnjoj upornosti i masovnom heroizmu u nastojanju da se neprijatelj likvidira.¹²⁰⁾ Za takvo držanje štab 8. korpusa NOVJ odao je priznanje borcima i rukovodiocima 1. dalmatinske brigade i 3. bataljona 12. dalmatinske brigade. Naročito je istaknut 3. bataljon 1. brigade. »Izražavamo svoje priznanje borcima i rukovodiocima 1. brigade 26. divizije radi svog hrabrog držanja u borbi na Šolti. Naročito ističemo 3. bataljon za njegovu hrabrost i snalaženje, koji je u toku ove borbe sam uništio 200 i zarobio 90 fašista, porobljivača naše domovine«.¹²¹⁾

Kad je izdato naređenje za povlačenje sa Šolte za Vis, jedinice su se povlačile sa položaja u uvale Sešula i Senjska, gdje su ih čekali saveznički brodovi. Manje snage ostale su na položaju i štitile izvlačenje glavnih snaga. Da neprijatelj ne bi osjetio povlačenje naših jedinica, zaštitnica je izvršila demonstrativni napad na neprijateljske položaje, mada neprijatelj nije ni pokušao da preduzme bilo kakve mjere da omete povlačenje naših jedinica sa ostrva. Neprijatelj je reagovao na drugi način. Pred mrak njemački avioni izviđali su južnu obalu Šolte. Nijemci su istog dana u 20.15 časova iz Boke uputili dva čamca (S 61 i S 30) u vode Visa. To su bili brzi čamci koji su u kratkom vremenu prešli veliku daljinu. Oni su stigli do Visa nešto poslije pola noći. Njemački avioni su u toku noći 10/11. maja bombardovali ostrvo Vis, a naročito luku Vis.

Padom mraka, jedinice brigade i bataljon 12. brigade, uredno i bez smetnji, ukrcali su se na savezničke brodove, pod zaštitom savezničkih

"" Dnevni izvještaj Glavnog stožera domobranstva od 13. maja 1944. godine (Zbornik Vin, knj. 2, dok. 95).

¹²⁰⁾ U izvještaju političkog komesara 26. divizije dostavljenom političkom komesaru 8. korpusa, o borbama na Šolti piše: »Nemajući dovoljno iskustva u savladavanju minskih prepreka, borci su našavši na iste ginuli, nastojeći da po svaku cijenu prodru u neprijateljski raspored. Masovni heroizam prelazio je granice mogućnosti boraca. Borci su (se) dobrovoljno javljali za likvidaciju neprijatelja u uporištu i sa 95% išli su u sigurnu smrt«. (Arhiv VII, mikrofilm CK Hrvatske, rolna 37).

¹²¹⁾ Stab 8. korpusa je pohvalio 1. NOU brigadu dostavljenom depešom štabu 26. divizije (knjiga depeša štaba 26. divizije, Arhiv VII, k. 1100-1, reg. br. 18/13).

ratnih brodova isplovili i noću 10/11. stigli na ostrvo Vis i do zore posjeli odbrambene položaje.

Sa ranjenicima nije bilo tako. U toku borbe oni su prenošeni sa položaja u uvale Senjska i Sešula, gdje im je ukazivana ljekarska pomoć. Sanitetski brod »Marin II« bio je dobro opremljen i za hirurške zahvate. Brod »Marin II« i motorni jedrenjak »Duplic« bili su usidreni u uvali Senjska. Oko 16 časova referent saniteta 26. divizije naredio je da se ranjenici ukrcavaju na brod »Marin II«. Ranjenici su se ukrcali i brod je isplovio iz uvale Senjska u 18.30 časova. U momentu isplovljenja bio je napadnut mitraljeskom vatrom iz dva njemačka aviona. Zbog toga se sklonio u susjednu uvalu, sačekao noć i isplovio za luku Vis bez ikakvih gubitaka.

Oko 18 časova »Duplic« je isplovio iz uvale Senjska za uvalu Sešula i tako je izbjegao napad aviona. Zadatak broda je bio da u uvali Sešula ukrca ranjenike i u 21.30 časova i on je isplovio za Vis. Uslijed male brzine, brodovi se nisu mogli uključiti u transportni konvoj jedinica. Oba broda sa ukrcanim ranjenicima plovili su prema Visu bez veze jedan sa drugim i bez ikakve pratrne naoružanih brodova.

Sanitetski brod »Marin II« oko 24 časa stigao je pred luku Vis do otočića Host i primjetio da njemački avioni bombarduju luku. Zato nije smjeo da uplovi. Avioni su raketama osvjetljavalni ciljeve te je prijetila opasnost da otkriju brod.

Bilo bi najnormalnije da se brod sklonio u neku uvalu Visa, međutim komanda broda donijela je odluku da isplovi na otvoreno more. Brod je isplovio na oko 3 km od obale i uzeo pravac plovidbe prema rtu Stončica na istočnoj sirani ostrva Visa. Stigao je u visinu Stončice na udaljenosti oko jedne i po milje, gdje je stao. Za kratko vrijeme dobio je signal od nepoznatih brodova da stane, a odmah zatim su se primjetile siluete manjih brodova. Komandant i komesar broda računali su da su to saveznički brodovi, te su se legitimisali ugovorenim signalima. Međutim, odgovorenim im je vatrom. Sve što su se bliže primicali, Nijemci su pojačavali vatru. Komandant i komesar su uporno davali signale. Drugo ništa nisu preduzeli, mada je brod bio naoružan, jer su i dalje bili u uvjerenju da su to saveznički brodovi. Nijemci su iz neposredne blizine vatrom sa čamaca zapalili brod. Ranjenici i posada broda skakali su u more. Brod koji je gorjeo osvjetljavao je površinu vode, što je Nijemcima omogućilo da mitraljeskom vatrom efikasno gađaju borce koji su plivali na površini mora. Ovaj teški udar odigrao se oko dvije i po milje istočno od rta Stončica u vremenu od 0.45 do 1 časa 11. maja 1944. godine. Rezultati ove pogibije bili su tragični: utopilo se 48 lakših i težih ranjenika iz 1. dalmatinske brigade i 8 članova posade, nekoliko ranjenika iz 3. bataljona 12. brigade i nekoliko zarobljenih Nijemaca na brodu. Spasio se je jedan borac iz 1. dalmatinske brigade i tri člana posade.

Izviđačke stanice na ostrvu Visu primjetile su da se nedaleko od Stončice vodi borba na moru i da gori brod. O tome su depešom obavjestili štab 4. pomorskog obalskog sektora na Visu. Na osnovu tog izvještaja, iz luke Vis je na mjesto događaja upućen patrolni čamac PC-57, ali je sve bilo kasno. Čamac nije ništa pronašao, zatim je krenuo prema svjetioniku Stončica, gdje je naišao na motorni čamac (MC 523), na kojem su se nalažili neki članovi štaba pomorskog obalnog sektora. Od njih je posada patrolnog čamca doznala da se pre kratkog vremena čulo zapomaganje sa

svetionika Stončica. Čamac je produžio u tom pravcu i pronašao komandanta broda »Marin II« sa još dva druga iz posade broda. Zatim se čamac vratio u luku Vis. Oko 5 časova 11. maja upućeni su na mjesto događaja brodovi iz luke Vis i to: NB-3, NB-8, PC-57 i još tri motorna čamca pod komandom operativnog oficira 4. pomorskog obalskog sektora. Oni su pronašli drvene predmete od potopljenog broda na dvije milje od rta Stončice. Nešto kasnije pronađeno je prema obali 11 lješeva potopljenih boraca, a NB-8 je naišao na preživjelog borca iz 1. dalmatinske brigade, koji je plivao prema obali držeći se za drveni predmet.

Prva dalmatinska brigada je u borbi na ostrvu Šolta doživjela neuspjeh. Jedinice brigade sa 3. bataljonom 12. brigade imale su 176 boraca i rukovodilaca izbačenih iz stroja, ne računajući potopljene borce i starješine u sanitetskom brodu »Marin II«. Među poginulima bili su zamjenik političkog komesara 1. bataljona Jakov Ivić, komandant 3. bataljona 12. brigade Ivan Dragobratović i politički komesar 3. čete 1. bataljona 1. brigade Branko Lukić. Ranjen je i komandant 3. bataljona 1. brigade Ilija Antunović. Gubici neprijatelja bili su mnogo manji. Mrtvih, ranjenih i zarođenih bilo je oko 130. Od tog broja 79 neprijateljskih vojnika je zarođeno, a na položajima je pobrojano 60 leševa. Zaplijenjeno je 6 automata, 15 šaraca, 14 pištolja, jedan tromblon, 8 pušaka, 1 ručni reflektor, jedan radiofonski aparat, jedan telefon i jedan dvogled. Engleski avioni zapalili su magacin municije i potopili dva broda u luci.

DESANTNIPREPAD NA OSTRVO BRAC

Pored vazdušnog desanta koji su Nijemci izvršili na Drvar, oni su preduzeli ofanzivu širokih razmjera prema slobodnoj teritoriji u Bosanskoj krajini. U toj situaciji Vrhovni štab NOV i POJ izdao je naređenje svim jedinicama NOVJ da pređu u ofanzivne operacije s ciljem vezivanja snaga neprijatelja koje bi mogле biti angažovane u ofanzivi prema Bosanskoj krajini.

U vezi s tim štabovi 26. divizije i Mornarice NOVJ otpočeli su sa pripremama za desantni prepad na ostrvo Brač. Brač je u sistemu neprijateljske protivdesantne odbrane obalskog pojasa srednje Dalmacije imao veliki značaj. On je jedan od najvećih ostrva srednjeg Jadrana i može da primi brojne snage. Po svom geografskom položaju nalazi se u neposrednoj blizini obalskog pojasa od Makarske do Splita. Na tom dijelu obale nalaze se veće luke koje mogu primiti iskrcavanje brojnih i tehnički opremljenih snaga.

U slučaju iskrcavanja saveznika na tom dijelu jadranske obale, ostrvo Brač moglo bi poslužiti kao odskočna daska za iskrcavanje na obalu. Upravo zbog toga je donesena odluka da se na Brač iskrcaju snage NOVJ uz jaku podršku savezničke avijacije i pomorskih snaga. Time se željelo postići da njemačka komanda stekne utisak da je u pitanju desant s ciljem zauzimanja Brača i da se time vežu njegove snage za dalmatinsku obalu.

Kako bi se Nijemci što bolje uvjerili da desant nije samo demonstrativnog karaktera, već da mu je cilj zauzimanje i držanje ostrva, trebalo je u njemu angažovati savezničke snage. S obzirom na to da je saveznička komanda na Visu bila voljna da i njihove snage učestvuju u toj operaciji.

postignuta je saglasnost štabova 26. divizije i Mornarice NOVJ i savezničke komande na Visu o učešću savezničkih snaga u planiranom desantu. Upravo sinhronizovane akcije sa saveznicima uz učešće njihove avijacije i ratnih brodova davale su poseban značaj poduhvatu desanta na ostrvo Brač.

Uporišta na Braču držale su snage neprijatelja u jačini dva nepotpuna bataljona 738. puka 118. njemačke lovačke divizije ojačana jednim divizionom 668. artiljerijskog puka divizije. One su bile raspoređene u tri uporišta: 3. bataljon je držao uporište Nerežišće i Supetar a uporište Selca – Sumartin držao je ojačani 2. bataljon, bez jedne čete.¹²²⁾ Za podršku u odbrani uporišta na Braču neprijatelj je isplanirao artiljerijsku vatru iz baterija sa obale sa vatreñih položaja Dubci. Posjednuta uporišta utvrdio je iskopanim rovovima i zemljanim bunkerima, uz potpuno fortifikacijsko uređenje povezanih vatreñih tačaka, žičanih prepreka i minskih polja.

Operativnim planom štaba 26. divizije bilo je predviđeno da u desantu na Brač učestvuju slijedeće jedinice: 1. i 12. dalmatinska brigada i po jedan bataljon 11. dalmatinske i 3. prekomorske brigade i jedna brdska baterija 75 mm. Međutim, naknadno je odlučeno da učestvuju još tri bataljona: dva bataljona 11. dalmatinske i jedan bataljon 3. prekomorske brigade. Tako su u desantu na Brač učestvovalo snage 26. divizije: 1, 12. i 11. dalmatinska brigada, bez jednog bataljona, i dva bataljona 3. prekomorske brigade, svega 13 bataljona i jedna brdska baterija 75 mm. Plan je bio da 1. i 11. brigada, bez jednog bataljona, likvidiraju neprijatelja u uporištu Selca – Sumartin.

Od savezničkih snaga učestvovali su jedan engleski komandos i jedna američka planinska četa (oko 400 vojnika), jedna brdska baterija 75 mm i jedna haubička baterija 100 mm. Saveznička avijacija je imala zadatak da podrži jedinice u napadu i obezbjedi ih iz vazduha. Saveznici su planirali učešće ratnih brodova u akciji na tom sektoru. Ratni brodovi trebale je da tuku neprijateljske položaje na ostrvima Šolti, Drveniku i u Trogiru a avioni da bombarduju Split i Omiš.

U prevoženju trupa sa Visa na Brač učesovali su saveznički brodovi i brodovi Mornarice NOVJ. Transport su pratili i obezbjeđivali saveznički ratni brodovi.

Saveznički komandant u svojoj zapovijesti od 31. maja 1944. godine navodi da u desantnoj operaciji na Braču učestvuju »kombinovane snage od približno 2.500 partizana i 100 Britanaca sa podržavajućim oruđima, Ove snage će transportovati slijedeći brodovi: 8 desantno jurišnih čamaca za iskrčavanje trupa, 5 desantnih jurišnih čamaca za iskrčavanje artiljerije, 1 desantni jurišni čamac za iskrčavanje tenkova, 3 desantne peniš materijala (partizanska posada), partizanske škunde i ribarski čamci. Sve raspoložive obalske snage biće iskorišćene za pratinju i zaštitu«.¹²³⁾

Snage divizije bile su podjeljene na tri napadne kolone:

– zapadnu napadnu kolonu formirala je 12. dalmatinska brigada sa zadatkom da uz podršku savezničke baterije 100 nam zauzme neprijateljsko uporište Nerežišće;

– srednju napadnu kolonu formirali su 2. bataljon 1. dalmatinske i 1. bataljon 3. prekomorske brigade i jedan vod protivkolskih topova iz divizije. Tom kolonom komandovao je načelnik štaba 1. dalmatinske brigade major Ljubo Truta. Kolona je imala zadatku da ofanzivnim djejstvima prema neprijateljskom uporištu Supetar, obezbjedi sa tog pravca napad na uporište Nerežišće;¹²⁴⁾

– istočna napadna kolona bila je formirana od tri bataljona 1. dalmatinske brigade. Tom kolonom komandovao je komandant 1. dalmatinske brigade. Kolona je imala zadatku da uz podršku jedne savezničke brdske baterije 75 mm izvrši napad na neprijateljsko uporište Selca – Sumartin. Na taj pravac, sa izvjesnim zakašnjenjem, ubaćena su dva bataljona 11. brigade.

Prevoženje jedinica sa Visa na Brač otpočelo je 31. maja uveče. Bataljoni sjeverne kolone ukrcali su se u luci Vis na dva motorna jedrenjaka i dva naoružana broda (NB-3 i NB-11) Mornarice NOVJ. Sa tom kolonom ukrcala se američka planinska četa. Komandant transporta je bio komandant NB-11. Konvoj je isplovio u 22.30 časova za uvalu Blaca na ostrvu Brač, a na odredište je konvoj stigao u 2 časa 1. juna. Po iskrcavanju bataljoni su izvršili pokret u rejon Oštri Humac (kota 557), gdje su ostali neprimjećeni sve do 21 čas tog dana. Istog dana po padu mraka bataljoni su izvršili pokret preko sela Dračevac i pre svanača 2. juna izbili u rejon kote 393 (Gnjilac). U tom rejonu komandant kolone odredio je konkretne zadatke bataljonima za napad na neprijateljsko uporište Sv. Rok (kota 155) južno od Supetra.

Američka planinska četa trebalo je po zadatku da 1/2. juna izvrši napad na neprijateljsku osmatračnicu na Vidovoj gori (kota 778), a po njenoj likvidaciji četa je trebalo da ostane na njoj radi obezbjeđenja iskrcavanja jedinica u luci Bol. Međutim, iz nepoznatih razloga do napada ove čete na Vidovu goru nije došlo.

Istočna kolona: 1. dalmatinska brigada, bez 2. bataljona i jedna saveznička brdska baterija 75 mm, ukrcala se na tri saveznička desantno-jurišna čamca (tipa LCI), jedan LCT i jedan REL u luci Rukavac na ostrvu Vis, iz koje su isplovili 1. juna u 20.30 časova za luku Bol na ostrvu Brač. Transportni konvoj stigao je u luku Bol u 1 čas 2. juna. Po iskrcavanju bataljoni brigade i saveznička brdska baterija, izvršili su pokret u rejon Gornji Humac. Po izbijanju u rejon Gornji Humac komandant kolone izdao je zapovijest komandantima bataljona za izvršenje napada na neprijateljska uporišta na kote 406 (Sv. Toma) i 324 (Sv. Petar i Pavao).

Prvi bataljon, ojačan jednim odjeljenjem protivkolskih pušaka napada na kotu 406 (Sv. Toma), 3. bataljon, takođe, ojačan odjeljenjem protivkolskih pušaka napada na neprijateljsko uporište kota 324 (Sv. Petar i Pavao). Napad bataljona na te kote podržavali su minobacači i saveznička brdska baterija. Četvrti bataljon nalazio se u rezervi. S obzirom na to da se mogla očekivati intervencija neprijatelja od pravca Povija i Pučišća, štabu 4. bataljona je naređeno da uputi obezbjeđenje od pravca tih luka i da postavi osmatrače sjeverne obale i istočnog dijela ostrva Brač. Minerski vod brigade dobio je zadatku da pronalazi i čisti minska polja i da pravi prolaze u žičanim preprekama na pravcu napada bataljona. U slučaju

¹²⁴⁾ Zbornik VIII, knj. 2. dok. 109.

napada neprijateljskih jedinica bilo od pravca Sumartina, ili od Nerežića, vod će pripremiti zaprečavanje protivtenkovskim minama na cesti na pravcu pojave tenkova.

Poslije kraće artiljerijske i minobacačke pripreme, bataljoni su 2. juna oko 10 časova krenuli u napad. Oba bataljona vodili su žestoke borbe na kotama 406 i 324. Jedinice bataljona su jurišale, ali neprijatelj je upornom odbranom, mitraljeskom, minobacačkom i artiljerijskom vatrom odbijao te juriše. Zaprečna artiljerijska vatra ometala je napad bataljona, pa se nastavila žestoka borba sve do 12.30 časova. U to vrijeme stigla su dva bataljona 11. dalmatinske brigade. Odmah po pristizanju uvedeni su u borbu, i to jedan bataljon napadao je zajedno sa 1. bataljonom 1. brigade na kotu 406 (Sv. Toma), a jedan bataljon brigade napadao je na kotu 380, 3. bataljon i dalje je vodio borbu na koti 324. Oko 14 časova 1. bataljonu 1. brigade i bataljonu 11. brigade uspjelo je da zbace neprijatelja sa kote 406. Po izbijanju dijelova bataljona na tu kotu, neprijatelj je na nju koncentrisao minobacačku i artiljerijsku vatru uz avio-podršku i prisilio dijelove bataljona da se povuku i protivnapadom uspjeo da ponovo povrati kotu 406.

Poslije protivnapada neprijatelja i ponovnog posjedanja kote 406 štabovi 1. i 11. brigade ocenili su da će neprijatelj po svaku cijenu braniti kote 406 i 324 i da je nemoguće frontalnim napadima likvidirati spoljnju odbranu Selca – Sumartin. Odlučili su da se mora mijenjati taktika napada. Prihvatali su ideju da infiltriraju dio snaga u pozadinu neprijateljskih položaja na kotama 406 i 324. Na osnovu takve procjene situacije donijeli su odluku da izvrše pregrupaciju svojih jedinica s tim što će 1. bataljon dijelom svojih snaga preuzeti položaje od 3. bataljona 1. brigade prema koti 324, a bataljon 11. brigade preuzeće dio položaja od 1. bataljona prema koti 406. Tim pomjeranjem jedinica ta dva bataljona sa položaja prema koti 324 izvučen je 3. bataljon 1. brigade i upućen na zaobilazni manevar južno od kote 326 sa zadatkom da izbije u pozadinu neprijateljske odbrane na cestu u rejonu Polje, istočno od kote 269. Prvi bataljon i bataljon 11. brigade su jurišali na te kote da bi što čvršće vezali neprijateljske snage i time omogućili 3. bataljonu 1. brigade da izvrši zaobilazni manevar. Manevar 3. bataljona potpuno je uspjeo i njegova **pojavE** u pozadini neprijatelja na cesti u rejonu Polja dovele je do brzog **padE** uporišta neprijatelja na koti 406 (Sv. Toma) i 324 (Sv. Petar i Pavao) kao i cijele njegove spoljne odbrane. Snage neprijatelja koje su branile uporišta na tim kotama bile su razbijene, dijelom uništene i dijelom zaobljene, dok je jedan dio uspjeo da pobegne u glavno uporište Sumartin kota 160 (Sv. Nikola). U toj borbi zaplijenjena je neprijateljska baterija (tri oruđa). Ovu bateriju zaplijenio je 3. bataljon 1. brigade.

Po zauzimanju neprijateljskih uporišta na kotama 406 i 324, glavne snage brigade su u toku noći između 2. i 3. juna ostale na zauzetim položajima, a manji dijelovi istureni su prema Selcu s ciljem nasilnog izviđanja i obezbjeđenja glavnih snaga. Bataljoni 11. brigade nalazili su se na položaju desno od 1. brigade. U tom rasporedu jedinice su provele noć izmeđi 2. i 3. juna. Istureni dijelovi 1. brigade su rano 3. juna posjeli položaji na liniji kota 233 (Bunjica), 252 (Strana) i 229 (Zečevo).

Ujutro 3. juna 1. brigada krenula je prema Selcu i posjela polazne položaje za napad na liniji: 4. bataljon kotu 147 (Bunjica), 3. bataljon

isključno kotu 233 – N. Selo – kota 171. Manje dijelove bataljona je uputio na kotu 229 (Zečevo) s ciljem obezbjeđenja od pravca luke Povija. Prvi bataljon nalazio se u rezervi u rejonu Kum – Runjik. Bataljoni 11. brigade nalazili su se na položaju desno od 1. brigade, isključno kota 147 – 160 (Visoka). Saveznička baterija i minobacačka četa 1. brigade otvorile su ujutro vatru na neprijateljske položaje na kota 160 (Sv. Nikola). Dok su bataljoni 1. i 11. brigade posjedali polazne položaje i vršili pripreme za napad na glavno neprijateljsko uporište u Sumartinu i na kota 160, neprijateljska artiljerija sa obale otvarala je vatru po položajima bataljona.

Poslije artiljerijske i minobacačke pripreme, 1. i 11. brigada krenule su u napad u 17 časova na glavno neprijateljsko uporište Sv. Nikola i Sumartin. Bataljoni 1. brigade vršili su napad sa sjeverozapadne i sjeverne strane, a bataljoni 11. brigade na Sumartin i sa jugozapadne strane na kota Sv. Nikola. Jedinice su vršile juriše na neprijateljsku odbranu, ali nisu uspjele da je zauzmu. Neprijatelj je iz utvrđenog uporišta, uz podršku artiljerije sa obale, pružio snažan otpor. Bataljonima su umnogome ometale brz i efikasan juriš protivpešadijske nagazne mine.

Od minskih polja nije se moglo prići neprijateljskim položajima, a jedinice NOVJ nisu bile obučene ni opremljene za pronalaženje i čišćenje mina. Minerski vod brigade koji je bio obučen i opremljen za takve zadatke nije bio u stanju da pronalazi i očisti minска polja koja su bila pod stalnom mitraljeskom vatrom neprijatelja. Saradnja štabova 1. i 11. brigade bila je nedovoljna u pripremi i organizaciji napada, što je došlo do izražaja za vrijeme napada, jer bataljoni nisu izvršili jednovremeni napad. Sadejstvo i veza između bataljona bili su slabi. Sve je to uticalo negativno na uspjeh napada. Poslije neuspjelog napada bataljoni su se povukli na polazne položaje. Noću 3/4. juna bataljoni su vršili demonstrativni napad na neprijateljsko uporište. Minerski vod pravio je prolaze u minskim poljima. Artiljerija i minobacači otvarali su vatru radi uznemiravanja neprijatelja.

Štabovi 1. i 11. brigade dogovorili su se da u toku dana 4. juna izvedu bolje pripremljeni i organizovani napad na neprijateljsko uporište. U međuvremenu je štab divizije izvjestio štabove 1. i 11. brigade da će saveznički avioni oko 14 časova izvršiti napad na neprijateljsko uporište Sumartin. Na osnovu tog obaveštenja štab divizije štabovi brigade složili su se da ne napadaju dok avijacija ne izvrši napad, tj. da napad izvrše u 15 časova.

Međutim, štab divizije je ponovo izvjestio da saveznički avioni neće vršiti napad na Sumartin. I pored toga brigade su izvršile napad. U ovom napadu 4. bataljonu je uspjelo da se probije u neprijateljske položaje na Sv. Nikoli, ali zbog zakašnjelog napada 3. bataljona i slabe veze sa bataljom 11. brigade, jedinice bataljona nisu mogle da se održe na zauzetom položaju. Usljed slabe koordinacije i veze između bataljona, uspjeh 4. bataljona nije bio iskorišten, a neprijatelju je time omogućeno da koncentriše jače snage sa kojima je prešao u protivnapad i povratio izgubljeni položaj. Kroz borbu se pokazalo da je bilo potrebno bataljone 1. i 11. brigade staviti pod jednu komandu radi sinhronizovanja napada bataljona. Upravo odvojeno komandovanje bataljonima ispoljilo je slabosti u nedovoljnem i slabom usklađivanju napada i tješnjem sadejstvu među bata-

ljonima. Poslije i tog neuspjelog napada štab divizije naredio je štabovimi brigada da jedinice povuku sa položaja i da izvrše pokret prema Bolu

Bataljoni sjeverne napadne kolone su otpočeli sa napadom u 5 časovi 2. juna na neprijateljsko uporište Sv. Rok. Oba bataljona napadala su bez po jedne čete. Te dvije čete nalazile su se na obezbjeđenju premi Supetru.

Drugi bataljon 1. brigade nečujno se privukao neprijateljskim položajima i iznenadnim jurišom uspjeo je da upadne u neprijateljske položaje na Sv. Roku. Neprijatelj je poslije kraćeg vremena izvršio protivnapac u kojem je uspjeo da zbaci bataljon iz zauzetog dijela uporišta i ponovno ga posjedne. Prvi bataljon 3. prekomorske brigade, uslijed skretanja s određenog pravca, zakasnio je sa napadom. On se našao pod udarom za prečne artiljerijske vatre, od čega je imao znatne gubitke.

Poslije neuspjelog napada, bataljoni su se povukli na polazne položaje, odnosno na položaje za obezbjeđenje od Supetra. U međuvremenu niti taj sektor stigao je jedan bataljon 11. brigade i odmah bio upućen dijelom u Ložišće, a dijelom u Milnu radi obezbjeđenja sa tih pravaca. Noću 12. među 2. i 3. juna bataljoni te kolone izvršili su demonstrativni napad u neprijateljske položaje. Na taj napad neprijatelj je reagovao artiljerijskoi i minobacačkom vatrom. Trećeg juna, u prvi sumrak, uz podršku mine bacača, tri čete te kolone ponovo su izvršile napad na neprijateljsko uporište Sv. Rok. Neprijatelj je tog puta, iskoristivši vrijeme od 1. do 2. marta postavio protivpješadijske nagazne mine ispred položaja. Kako prilikom prvog napada nije bilo mina, naši bataljoni nisu ni ovog puta obraćajući pažnju na mine, tako da su prilikom ponovnog napada upali u minsko polje od čega su imali znatne gubitke. I pored toga, oni su produžili s napadom, ali je neprijatelj odbio i taj napad. Poslije neuspjelog napada bataljona načelnik štaba 1. brigade, imajući u vidu pretrpljene gubitki odlučio je da bataljone povuče na položaje za obezbjeđenje, gdje su želje nalazile i ostale snage kolone. Bataljoni sjeverne kolone ostali su na tih položajima do 12. časova 4. juna, kad su dobili naređenje za povlačenje sa ostrva Brač.

Zapadna kolona: 12. dalmatinska brigada i engleski komandosi vodi su žestoke borbe za neprijateljsko uporište Nerežišće. Neprijatelj je prižao grčevit otpor i na svaki uspjeh jedinica 12. brigade parirao je brzim protivnapadima i time uspjevao da odbije sve napade jedinica brigada. Jedinicama kolone uspjelo je da likvidiraju neprijateljsku osmatračnicu na Vidovoj gori.

Jedinice 26. divizije i saveznika, pored toga što nisu uspjele da likvidiraju glavna neprijateljska uporišta na Braču, izvršile su postavljene zadatke. Cilj desantnog prepada na Brač, bio je da se privuku snage neprijatelja i vežu na obalnom pojusu srednje Dalmacije. Prema obavijestenjima iz Splita akcija na ostrvu Brač izazvala je pometnju kod neprijatelja, tako da je, pored artiljerijske podrške sa kopna, poslao i pojačan na ostrvo u jačini od četiri čete.

Evakuaciju i zbrinjavanje ranjenika vršio je sanitet brigade i upućiv ih u Bol. Tu su ih prihvatali brodovi Mornarice NOVJ i prevozili na ostrvo Vis. Za hiruršku pomoć, divizijski sanitet formirao je hirurške ekipe, koje su se nalazile u Bolu i Planini.

Reagovanja neprijatelja na napad naših snaga na njegova uporišta na Braču bila su brza. Odlučnost neprijatelja da po svaku cijenu brani uporišta mogla se vidjeti po njegovoj upornosti i borbi za svaki rov i po brzim protivnapadima za povratak svakog parčeta zemljišta. Petog juna neprijatelj je uputio pojačanje na Brač jačine jednog bataljona.¹²³⁾

Gubici neprijatelja iznosili su: 75 mrtvih, 72 zarobljena i veći broj ranjenih, koji su po pričanju zarobljenika odvezeni u Makarsku na tri trabakule. Zaplijenjena su: tri topa 75 mm od kojih dva ispravna, a jedan neispravan, tri »šarca«, 28 pušaka, 10 pištolja, tri automata, 6 radiofona, jedna radio-stanica, 9 telefonskih aparata, 11 km kabla, jedan mali i jedan veliki kompresor za bušenje kamena, jedan radio-aparat, veće količine hrane i vagonске količine municije koja je dignuta u zrak.

Vlastiti gubici, u svim ovim borbama iznosili su: 14 mrtvih, 81 ranjenih boraca i 12 nestalih.

Ujutro 4. juna saveznička komanda odlučila je da povuče svoje snage sa Brača i sa tom odlukom upoznala štab 26. divizije i dala sugestiju da se i snage divizije povuku sa ostrva. Iscrpljenost jedinica u borbama i pretrpljeni gubici, kao i mali izgledi na uspjeh s obzirom na upornost neprijateljske odbrane i mogućnost dolaska pojačanja kao i povlačenje saveznika iz borbe uticali su na odluku štaba 26. divizije da sve snage povuče sa Brača na Vis, i 4. juna po padu mraka jedinice 26. divizije otpočele su povlačenje.

Svi raspoloživi brodovi mornarice NOVJ upućeni su sa Visa na Brač u luku Bol i uvale Murvica i Farska da prihvate jedinice 26. divizije i prevezu ih sa ostrva Brača na Vis. Za prevoženje jedinica, municije i opreme angažovana su 44 broda Mornarice NOVJ. Na najveći brod moglo se ukrcati 450, a na najmanji 60 vojnika. Najveća brzina iznosila je od 4–7 milja. Brodovi su se svrstali u transportnu kolonu po brzinama plovjenja da ne bi brzi brodovi čekali sporije. Jedinice 26. divizije svrstane su u četiri transportne kolone: prva kolona ukrcala se u uvalu Farska na 7 brodova i tri invazione catare; druga kolona ukrcala se na tri broda i dvije barkase u uvali Planica; treća kolona ukrcala se u uvalu Murvica na tri broda; četvrta kolona, u kojoj se nalazila 1. dalmatinska bez 2. bataljona, to jest jedinice istočne kolone, ukrcala se u luci Bol na pet brodova i dvije invazione catare.

Za komandanta transportnih kolona određeni su oficiri Mornarice NOVJ. Dok su se jedinice ukrcavale na obezbjeđenju su bili naoružani brodovi Mornarice NOVJ i savezničke lake pomorske jedinice. Takođe naoružani brodovi patrolirali su pored uvala. Po formiranju transportnog konvoja, uz neposrednu pratinju šest naoružanih brodova Mornarice NOVJ, u toku noći 4./5. juna, konvoj je isplovio za Vis. Bez smetnji sve kolone stigle su na Vis, prva i druga kolona od 20.40 do 23.45 časova, a treća i četvrta od 4 do 7.20 časova 5. juna.

Po iskrcavanju na Vis jedinice su krenule na svoje ranije odbrambene položaje. Na položajima su se sređivale i nastavile sa vojno-političkom obukom s ciljem priprema za sledeće akcije i za odbranu ostrva Vis.

¹²³⁾ Izvještaj štaba 26. divizije od 9. juna 1944. godine štabu 8. korpusa NOVJ o desantu na ostrvo Brač (Zbornik V, knj. 28, dok. 31).

Vrhovni komandant Josip Broz Tito za radnim stolom, u šipilji na Visu 1944.

VRHOVNI STAB NA VISU

Poslije neuspjelog desanta njemačkih snaga na Drvar Vrhovni štab NOV i POJ se prebacio na ostrvo Vis. Sedmog juna 1944. godine na Vis je stigao vrhovni komandant NOV i POJ, maršal Josip Broz Tito, sa Vrhovnim štabom, Nacionalnim komitetom Jugoslavije i nekim članovima AVNOJ-a.

Na ostrvu su se već nalazili članovi ZAVNOH-a. Od tog vremena Vis je postao vojno-politički centar za rukovođenje narodnooslobodilačkim ratom i centar široke političke aktivnosti za priznavanje nove Jugoslavije. Zbog boravka najvišeg vojnog i patrijskog rukovodstva i organa narodne vlasti na Visu, jedinicama 26. divizije, koje su obezbjeđivale ostrvo bilo je ograničeno izvođenje akcija većih razmjera sa Visa na ostrva srednje Dalmacije. U toj situaciji glavni zadatak 26. divizije i Mornarice NOV bila je odbrana Visa i prihvatanje i prebacivanje na kopno upućene pomoći saveznika za potrebe NOVJ. Pojačana je protivvazdušna odbrana Visa, Bataljoni 1. brigade držali su položaje u neposrednoj blizini sjedišta Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Poslije dolaska Vrhovnog štaba na ostrvu je ostala 26. divizija sastava 1., 11. i 12. dalmatinska i 3. prekomorska brigada. Formirana je i artiljerijska brigada i ostale prištabske jedinice divizije. Na Vis je prebačena iz Italije i 1. tenkovska brigada. Saveznici su na Visu izgradili aerodrom. Početkom maja sa ovog aerodroma počeli su da uzleću i slijeću saveznički avioni. U avgustu 1944. godine Jugoslovenska avio-eskadrila, prebačena je iz Italije na Vis. Ojačala je i snaga Mornarice NOVJ po naoružanju i iskustvu koje su stekli naši hrabri mornari u borbi protiv neprijatelja. Početkom maja 1944. godine saveznici su imali oko 2.000 vojnika sa artiljerijom raznih kalibara i namjene. Saveznički laki brodovi stacionirani su u luci

Komiža. Te snage koncentrisane na Visu po naoružanju i obučenosti bile su impozantne, i neprijatelj ih je morao respektovati.

Stab 26. divizije svojom direktivom od 11. juna 1944. godine odredio je brigadama sa kolikim snagama mogu djejstvovati protiv neprijateljskih garnizona na susjednim ostrvima. Prva brigada mogla je da vrši akcije na Hvaru i Pelješcu sa snagama do jednog bataljona.

TAKMIČENJE

Glavni štab NOV i partizanskih odreda Hrvatske raspisao je takmičenje između korpusa NOVJ. Štabovi korpusa razradili su takmičenje između divizija, a divizije između brigada. Takmičenje je raspisano u vremenu od 15. juna do 15. septembra sa određenim uslovima. Te propozicije su obuhvatale čitav život i rad u jedinicama. Naravno da je propozicijama kao najznačajnije, sa najviše bodova bilo predviđeno oslobađanje pojedinih mjesto i zaplenjivanje teškog naoružanja. Međutim, ograničeno djejstvo 26. divizije smanjilo je mogućnost aktivnog takmičenja i sticanje bodova. Sa druge strane, bila je povoljna mogućnost za plansku i svestranu vojnu obuku i rad na moralno-političkom uzdizanju boraca i rukovodilaca.

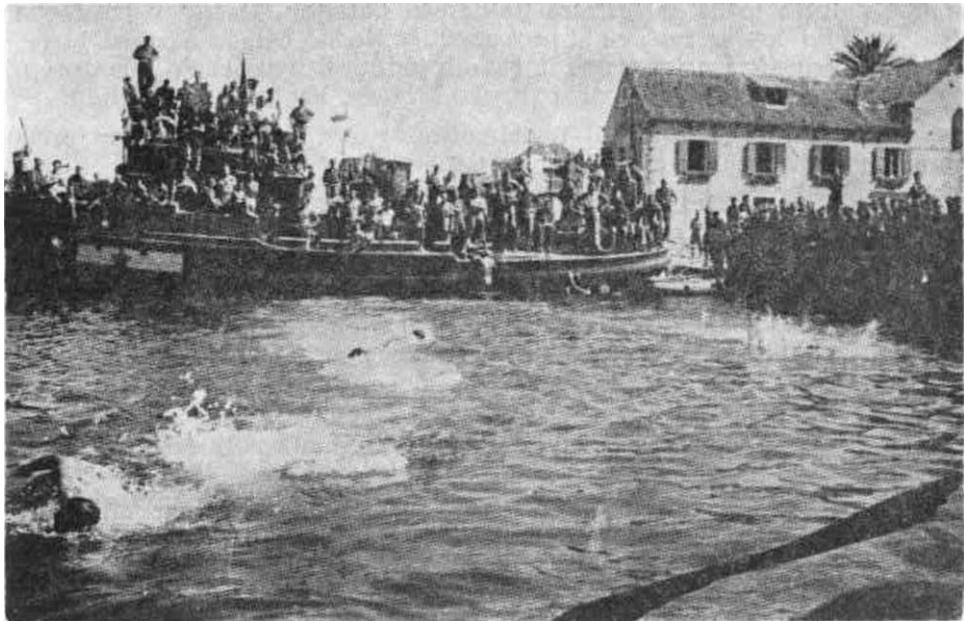
Postignuti uspjesi u vojnoj obuci bili su veoma značajni. Pored uspjeha na borbenoj i strojevoj obuci, postignuti su dobri rezultati u savladavanju tehnike naoružanja, što je bilo od posebnog značaja. Preko 80% boraca naučilo je rukovati svim pješadijskim naoružanjem. Do 20% boraca bilo je obučeno da rukuje protivoklopnim i protivavionskim oruđima. Gotovo da su svi komandiri odjeljenja naučili da rukuju tim oruđima. Štabovi bataljona dobro su savladali čitanje topografskih karata i orijentaciju. Radili su na teoriji iz ratne službe. Sticali su osnovna znanja iz taktičkih mogućnosti artiljerije i tenkova.

Za sve vrijeme boravka na Visu radili su kursevi na obučavanju kadra po rodovima, službama i strukturama. Pri štabu divizije organizovani su srednji kursevi za komandire vodova i četa, kao i artiljerijski kadar, minobacački, tehnički, sanitetski, za vezu i ostali kursevi za službe i struke. Kursevi su trajali 15–30 dana. Gotovo da je čitav niži oficirski kadar iz pješadije i artiljerije prošao kroz kurseve.

Pri štabovima brigada kurs su pohađale starještine nižeg ranga (desetari i niže bolničko osoblje). U 1. brigadi, u dvije smjene, podoficirski kurs završilo je 200 slušalaca i 160 bolničarki i bolničara. Održavanje kursa imalo je veliki značaj za osposobljavanje vojnog kadra za rukovođenje jedinicama.

Pri Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju organizovan je kurs za partijsko-politički kadar i ostali kadar iz brigada. Na tim kursevima šire su se prorađivale teme koje su prorađivane po jedinicama. Na kursu je sticano najosnovnije znanje i u velikoj mjeri pomoglo poboljšanju rada na moralno-političkom uzdizanju i rukovodećeg sastava brigade. Postignuti uspjesi na tom polju rada ravnifestovali su se kroz borbe i učvršćenju discipline na izvršavanju zadataka.

Kulturno-prosvjetni rad u brigadi odvijao se u duhu takmičenja. Postignuti su značajni rezultati na prosvjećivanju boraca i starješina. Kulturno-prosvjetni odbor angažovao se na pripremanju i izdavanju brigadnih, bataljonskih i četnih listova. Izdato je 8 brigadnih i 12 bataljonskih

Natjecanje boraca 26. divizije u plivanju na Visu 14. VIII 1944.

listova. Svi listovi su tretirali stanje u jedinicama i isticali dobre i negativne pojave. Izdato je 30 zidnih novina po četama. Kroz zidne novine izražavano je stanje u jedinicama. Pripremljene su i izvedene dve brigadne, 8 bataljonskih i 20 četnih priredbi. Održano je oko 200 predavanja po jedinicama o raznim pitanjima iz istorije, medicine, geografije, hernije i fizike. Opismenilo se preko 50 boraca. Radilo se na organizovanju sportskih priredbi u nizu sportskih disciplina (nogomet, odbojka, plivanje, vaterpolo i laka atletika).

Jedinice 26. divizije mogle su se takmičiti u pogledu vojne obuke sa obukom regularne vojske u miru. Sa pravom se moglo reći da je Vis bio opšta i stručna škola.

Upravo u vreme takmičenja bilo je najznačajnije čuvati i obezbjeđivati ostrvo Vis od iznenadnog napada neprijatelja. Na taj način trebale ie omogućiti miran rad našem najvišem vojno-političkom rukovodstvu. Sa Visa je rukovodstvo narodnooslobodilačkog rata i revolucije razvilo političko-diplomatsku aktivnost za ostvarenje odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, odnosno priznanje nove Jugoslavije. Dolaskom na Vis predstavnika jugoslovenske izbjegličke vlade Ivana Šubašića postignut je poznati sporazum Tito – Šubašić. U Italiji su se sastali Tito i Čerčil.

FORMIRANJE ITALIJANSKOG BATALJONA U 1. DALMATINSKOJ BRIGADI

U jedinicama 26. divizije nalazio se jedan broj italijanskih dobrovojnjaca. Da bi se olakšao vojno-politički rad sa njima trebalo ih je prikupiti u jednu jedinicu. Stab 26. divizije, svojom naredbom od 26. juna 1944

godine naložio je da se formira italijanski bataljon. U sastav bataljona, ušle su dvije čete iz sastava 3. prekomorske, jedna četa iz sastava 1. dalmatinske brigade i neke grupe iz ostalih jedinica divizije. Po formirajući, bataljon je ušao u sastav 1. dalmatinske brigade, kao njen 5. bataljon.

Peti bataljon (italijanski) 1. dalmatinske NOU brigade brojao je 200 boraca a formiran u tri čete i pomoćne djelove:

– štab bataljona: komandant Renato Marcagali, politički komesar Đorđe Ilić, zamjenik komandanta Dino Mikeleti, zamjenik političkog komesara Kuzma Bačetić, operativni oficir Ljubo Burzanović, omladinski rukovodilac Miloš Paunović;

– 1. četa: komandir Arno Otomani, zamjenik komandira Serdo Lušin, politički komesar Đulio Đenetli, zamjenik političkog komesara Alfredo Tavani;

– 2. četa: komandir Đovani Kazali, politički komesar Salvatore Sekula, zamjenik komandira Akila Brumiere i zamjenik političkog komesara Lučina Stoković;

– 3. četa: komandir Rino Casangrande, zamjenik komandira Andrija Ciarinoti i politički komesar Giusepe Fiorentini;

– prateća četu: komandir Cegidio Gindetti i zamjenik komandira Jose Bellali;

– prateći pozadinski vod: komandir Mirko Lino.

Petom (italijanskom) bataljonu obezbjeđeno je naoružanje adekvatno naoružanju ostalih bataljona 1. dalmatinske brigade. U bataljon su upućene pojedine starješine iz 1. brigade koji su dobro poznivali italijanski jezik. Nastava je održavana na italijanskom jeziku.

Formirane su i partijske organizacije po četama i u štabu bataljona i bataljonski biro, kao i skojevski aktivni po četama i bataljonsko skojevsko rukovodstvo. Život u bataljonu se odvijao slično kao i u drugim bataljonom brigade. Vojnostručna i idejno-politička nastava, kao i kulturno-prosvjetni i zabavni rad i fiskulturna obuka sproveđeni su po planu kao i u ostalim jedinicama brigade.

Početkom oktobra 1944. godine bataljon odlazi u sastav Italijanske brigade.